

AGDER
fylkeskommune

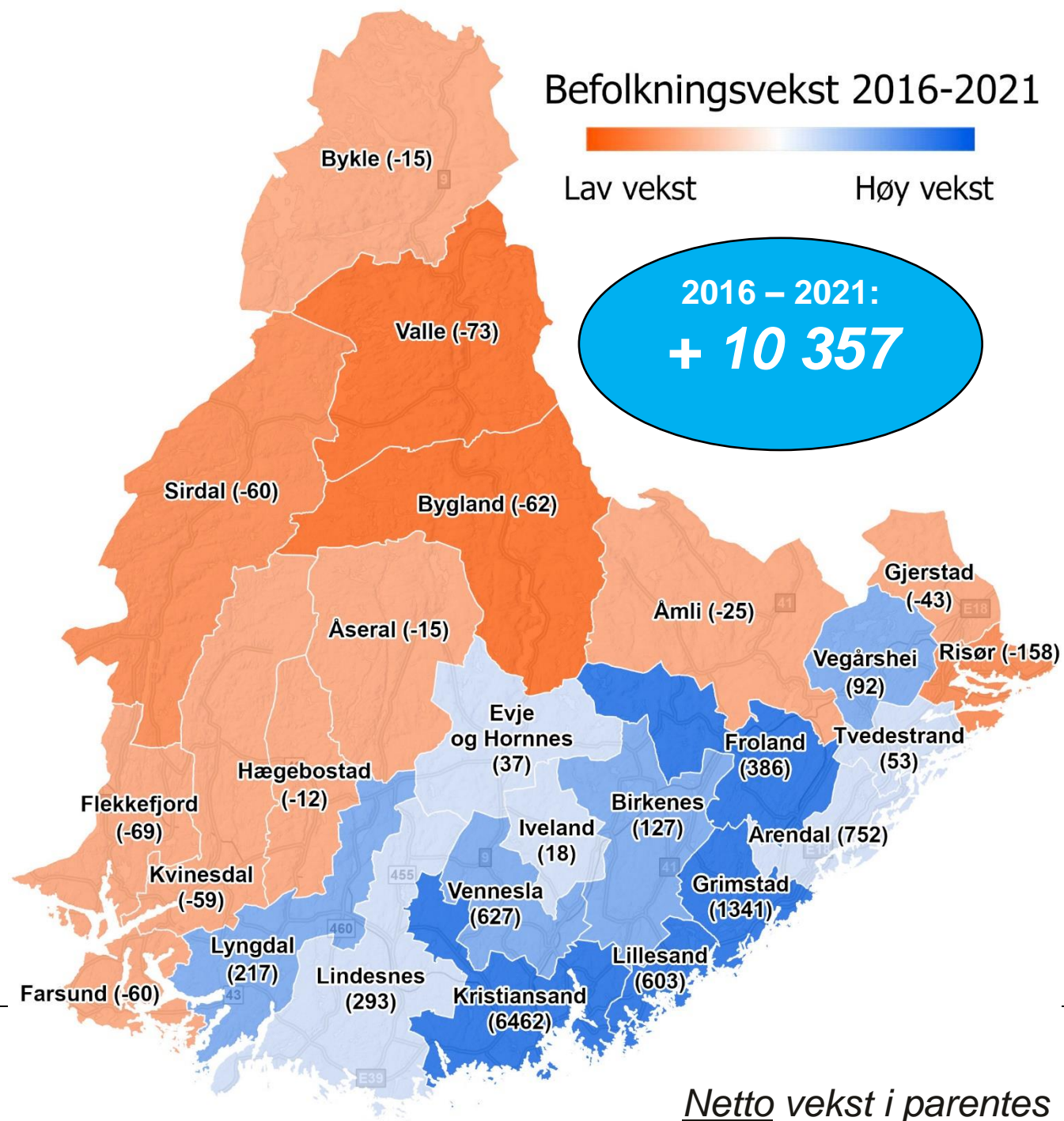
Sentralitet, demografi, bosetting og sysseisseting

Agder vokser

Ca. 75 % + til Kristiansandsregionen (2016-2021)

Froland, Lillesand, Grimstad og Kristiansand er kommunene som har hatt høyest prosentvis vekst.

12 kommuner opplevde befolkningsnedgang.

Demografiutfordringer i distriktene

... utfordringene er knyttet til tre forhold:

- **Befolkningsnedgang**
- **Aldring**
- **Spredt bosetting**

- Spredt bosetting, befolkningsnedgang og aldring har en tendens til å opptre sammen.

Demografiutvalget

Formål:

1. få mer kunnskap om hvordan utviklingen mot økt andel eldre og færre i yrkesaktiv alder vil påvirke de mindre sentrale områdene av landet,
2. få identifisert konsekvenser og utfordringer, særlig mht å opprettholde bærekraften i samfunnene, og
3. få forslag til hvordan utfordringene kan bli møtt av myndigheter og private.

Utvalget ble ledet av Victor Norman, og NOU avgitt 4. des 2020

Begreper – Sentralitet, distrikt og spredt bosetting

Distrikt

- Landlige, spredt bosatte områder beliggende et stykke fra storby. Som kontrast til sentrale byområder.

Subjektiv størrelse, men også klassifisering etter en egen indeks, basert på sentralitet og befolknings- og næringsutvikling.

Sentralitet

- Et steds beliggenhet i forhold til et senter med sentrale funksjoner (handel, service etc.).

Følger en standard for klassifisering basert på nærhet til arbeidsplasser og servicefunksjoner (indeks fra 0-1000).

Spredt eller tettbygd

- Hvordan bebyggelse ligger i forhold til annen bebyggelse (bebyggelsesstruktur).

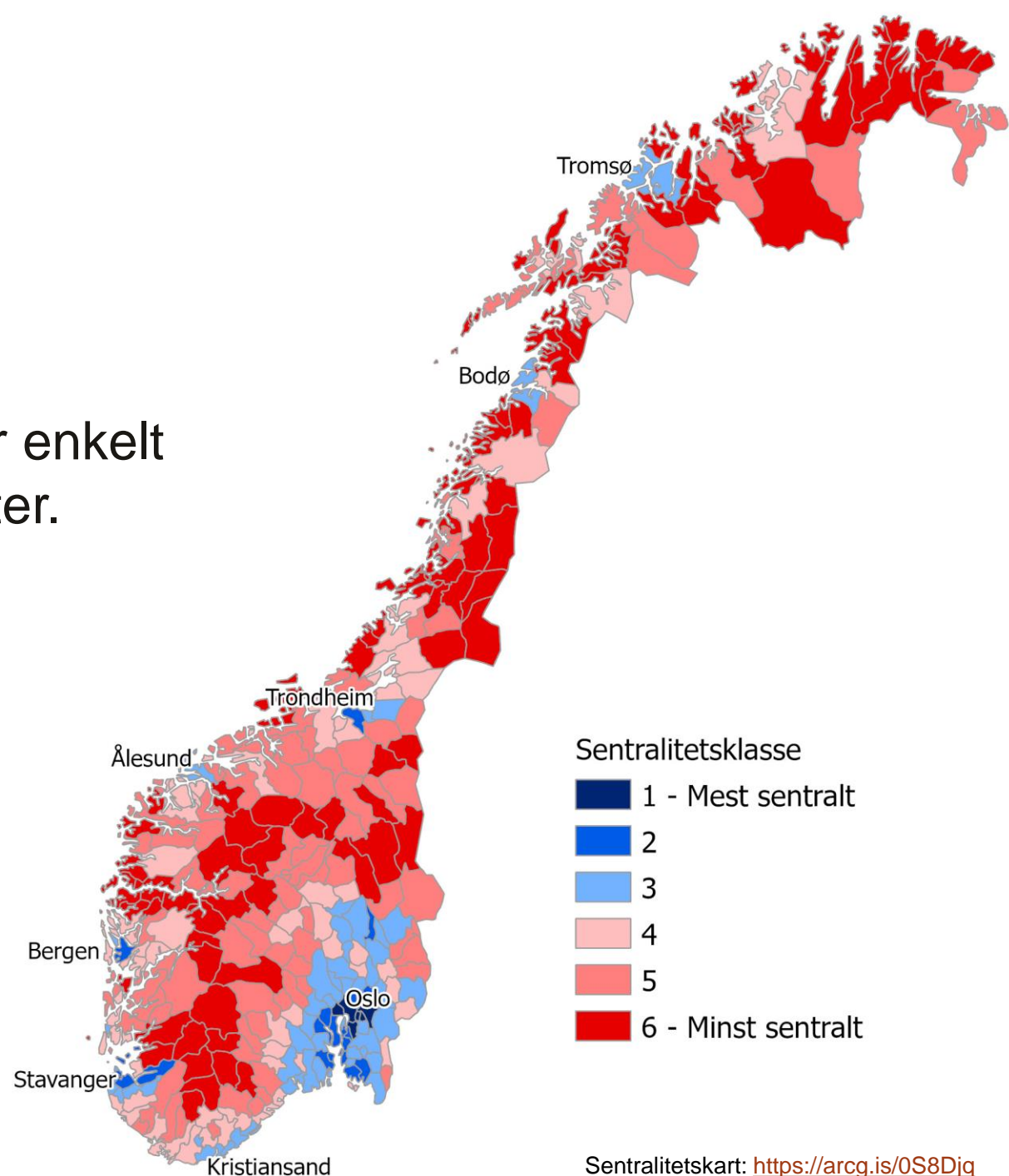
Spredt og tettbygd utbyggingsstruktur finnes i både sentrale og mindre sentrale områder (bykommuner og distrikt).

Sentralitetsindeks

Utgangspunkt:

- Hvor mange **arbeidsplasser** og **servicefunksjoner** kan de som bor i hver enkelt grunnkrets nå med bil i løpet av **90 minutter**.
- Oslo = Mest sentralt (klasse 1)

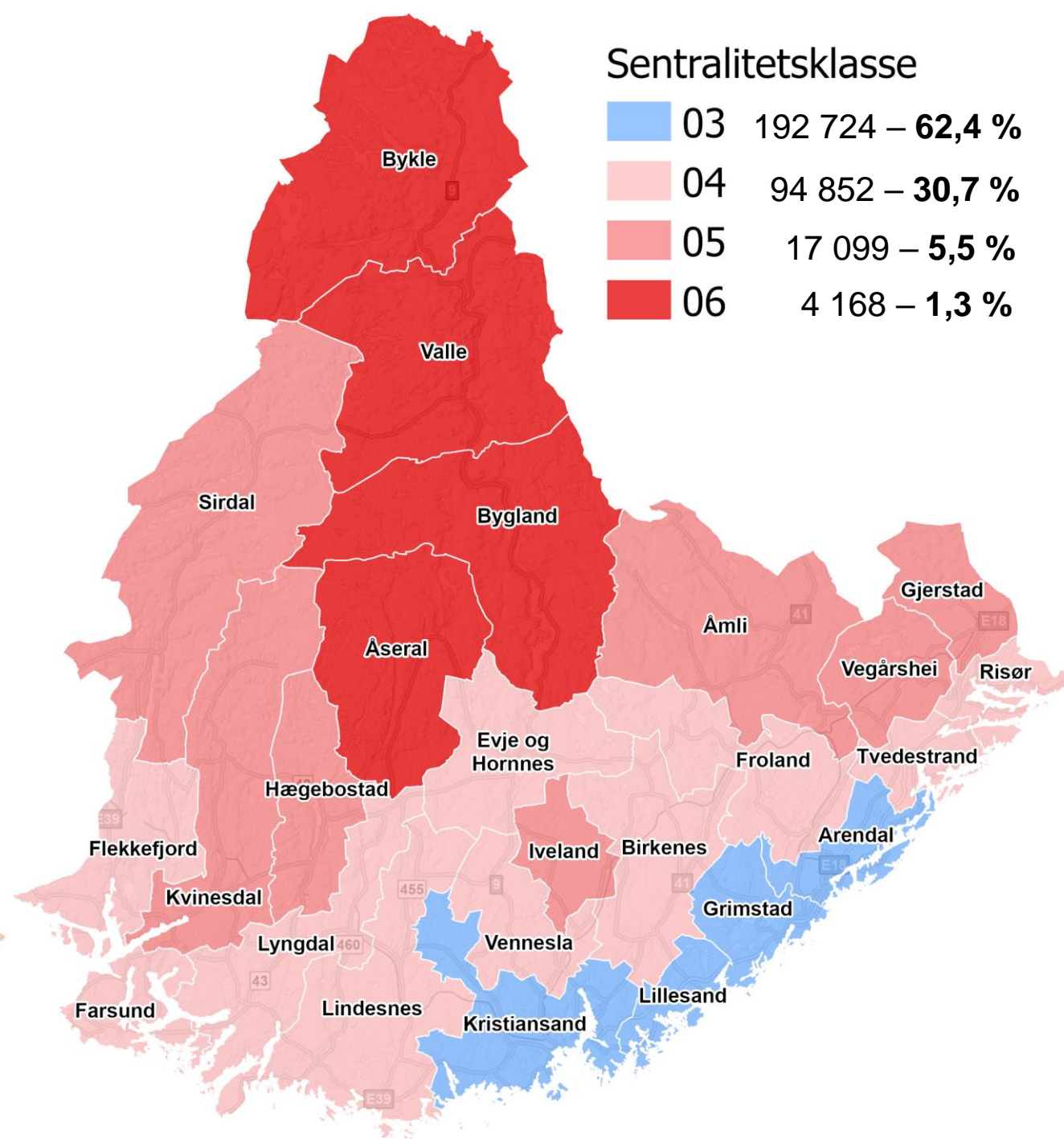
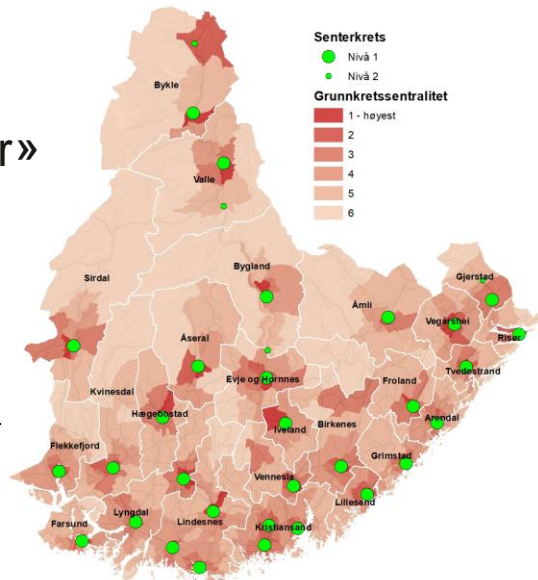
Kilde: SSB/TØI - 2020

Agder

- Klasse 3 er den mest sentrale klassen på Agder på grunn av relativt lav befolkning og tetthet.
- 6,8 % bor i 5 eller 6

Klassifiseringen «begynner» på grunnkrets nivå:

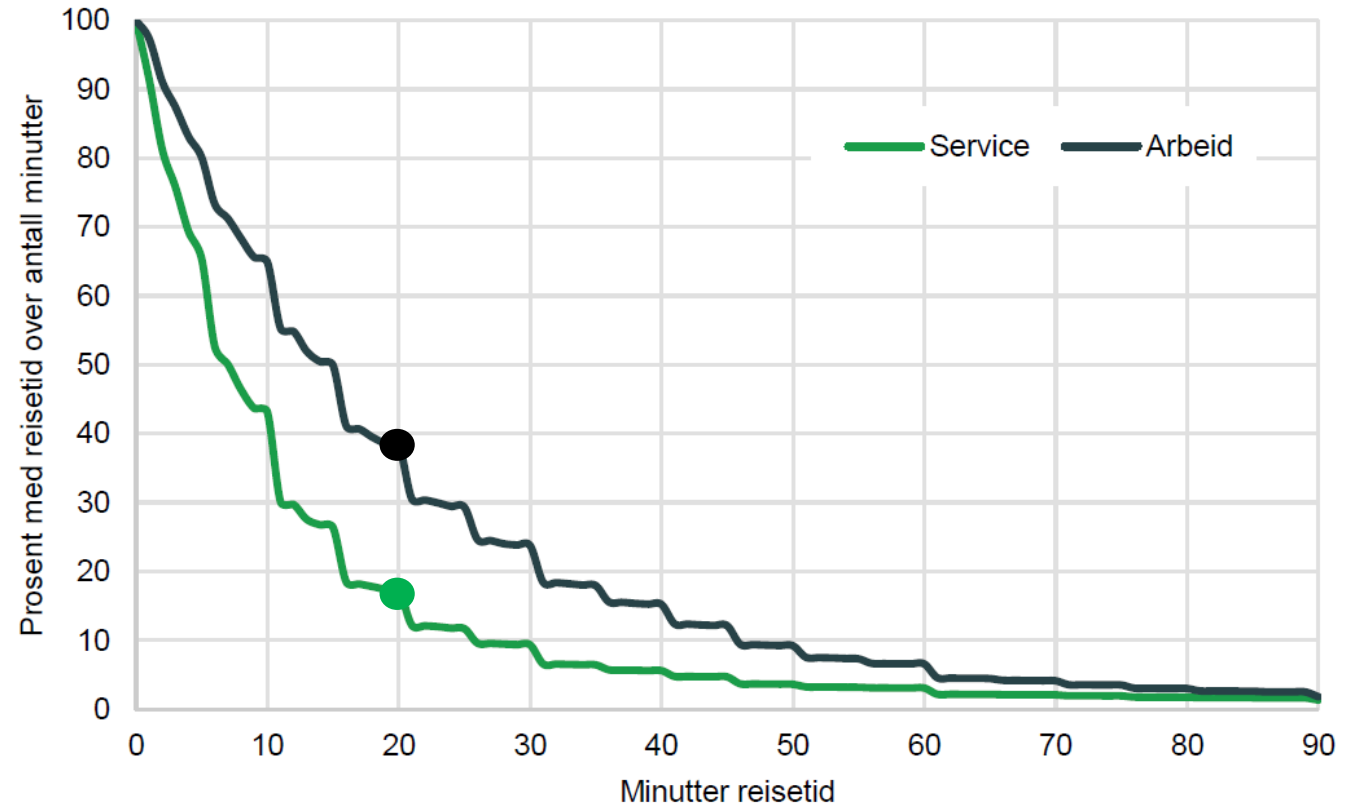

Hvorfor 90 minutter?

- Maksimal arbeidsreiseavstand
- 38 prosent reiste mer enn 20 minutter for **arbeid**, mens kun
- 17 prosent reiste mer enn 20 minutter for servicefunksjoner.

Kilde: RVU, TØI 2013/14

Figur 2.2 Arbeidsreiser og reiser til servicefunksjoner etter reisetid. 2013/2014

Kilde: TØI, Reisevaneundersøkelsen 2013/2014.

Sentralitet er foranderlig

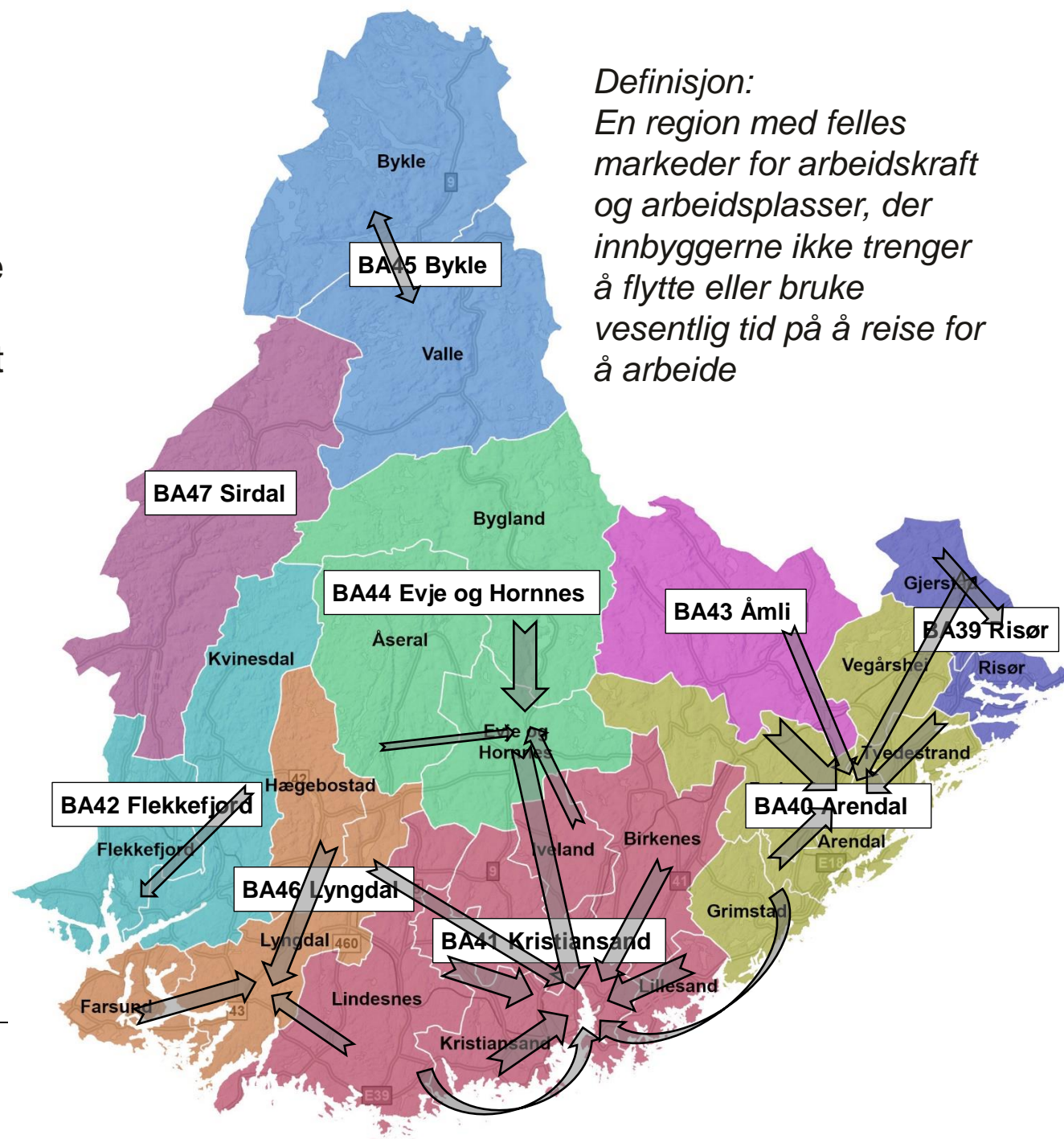
- Infrastruktur, særlig ny E39 og E18 vil påvirke rekkevidden for mange mennesker.
- Dette bidrar til regionforstørring ved å utvide bo- og arbeidsmarkeder og å knytte områdene tettere sammen.
- Områder vil bli mer sentrale, ved at innbyggerne kan nå flere jobber og tjenester innenfor 90 minutter.

Bo- og arbeidsmarkeder

- **Senterkommuner:** Kommuner med relativt større innpendling fra andre kommuner enn utpendling fra egen kommune, og innpendlingen utgjør minst 8 prosent av arbeidsaktuell befolkning i bokommunen.
- Kommuner som ikke er senterkommuner legges til senterkommunen(e) i en BA-region hvis utpendlingen til senterkommunen(e) er minst 8 prosent og reisetiden ikke overstiger 75 minutter.
- Restkommuner

Kilde: TØI 1713/2019

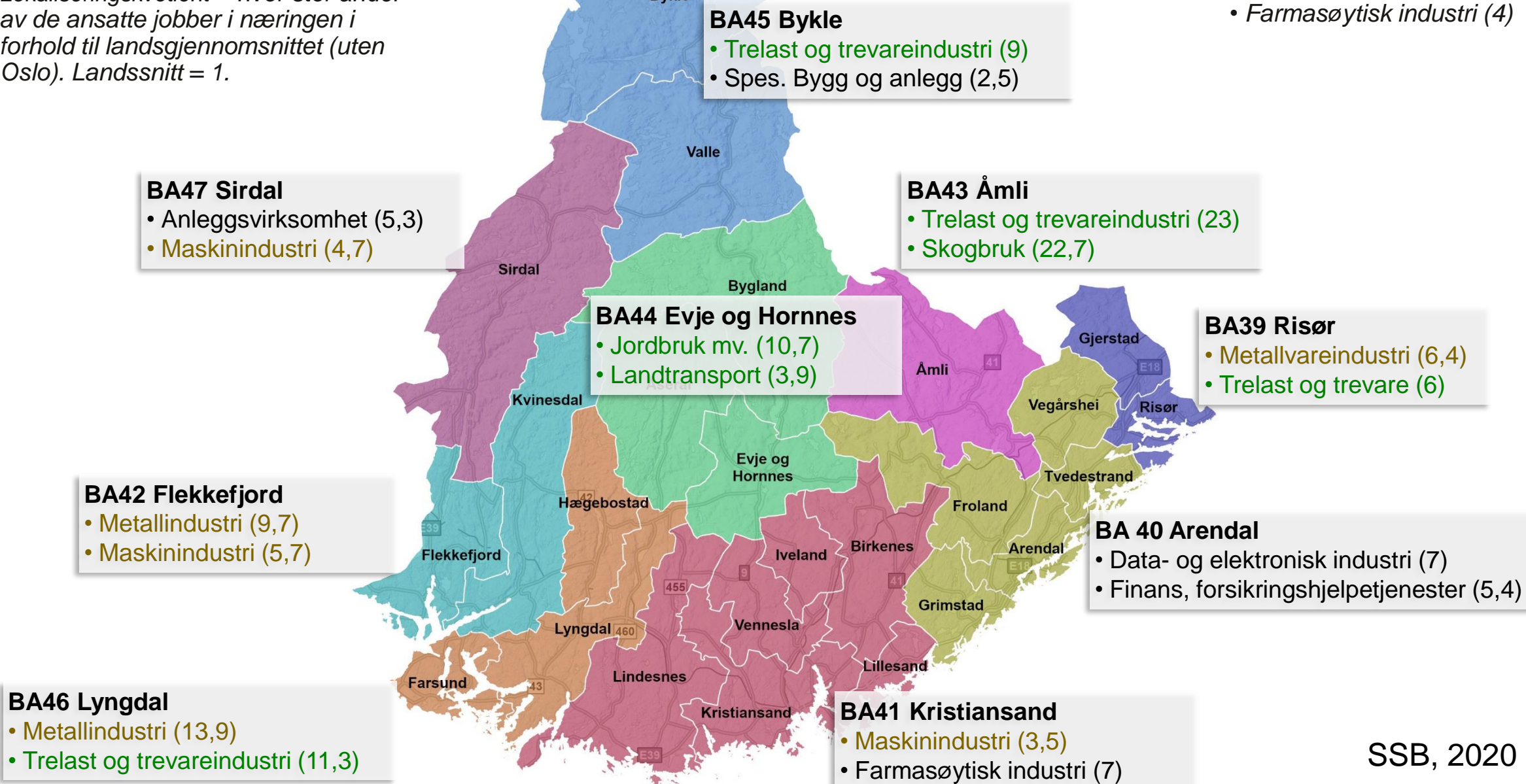

Næringsstruktur

Lokaliseringkvotient – hvor stor andel av de ansatte jobber i næringen i forhold til landsgjennomsnittet (uten Oslo). Landssnitt = 1.

Agder:

- Maskinindustri (2,6)
- Metallindustri (2,5)
- Trelast og trevareindustri (2,4)
- Farmasøytisk industri (4)

Befolkningsutvikling: Hva bringer framtida?

Norge i 2050: Storbyene større og yngre, fraflytting og forgubbing på bygda

Ungdommen rømmer fra distriktene og inn til storbyene, viser beregninger SSB har gjort for de kommende 30 årene. Igjen på bygda sitter de eldre.

Leif Rune Løland
Journalist

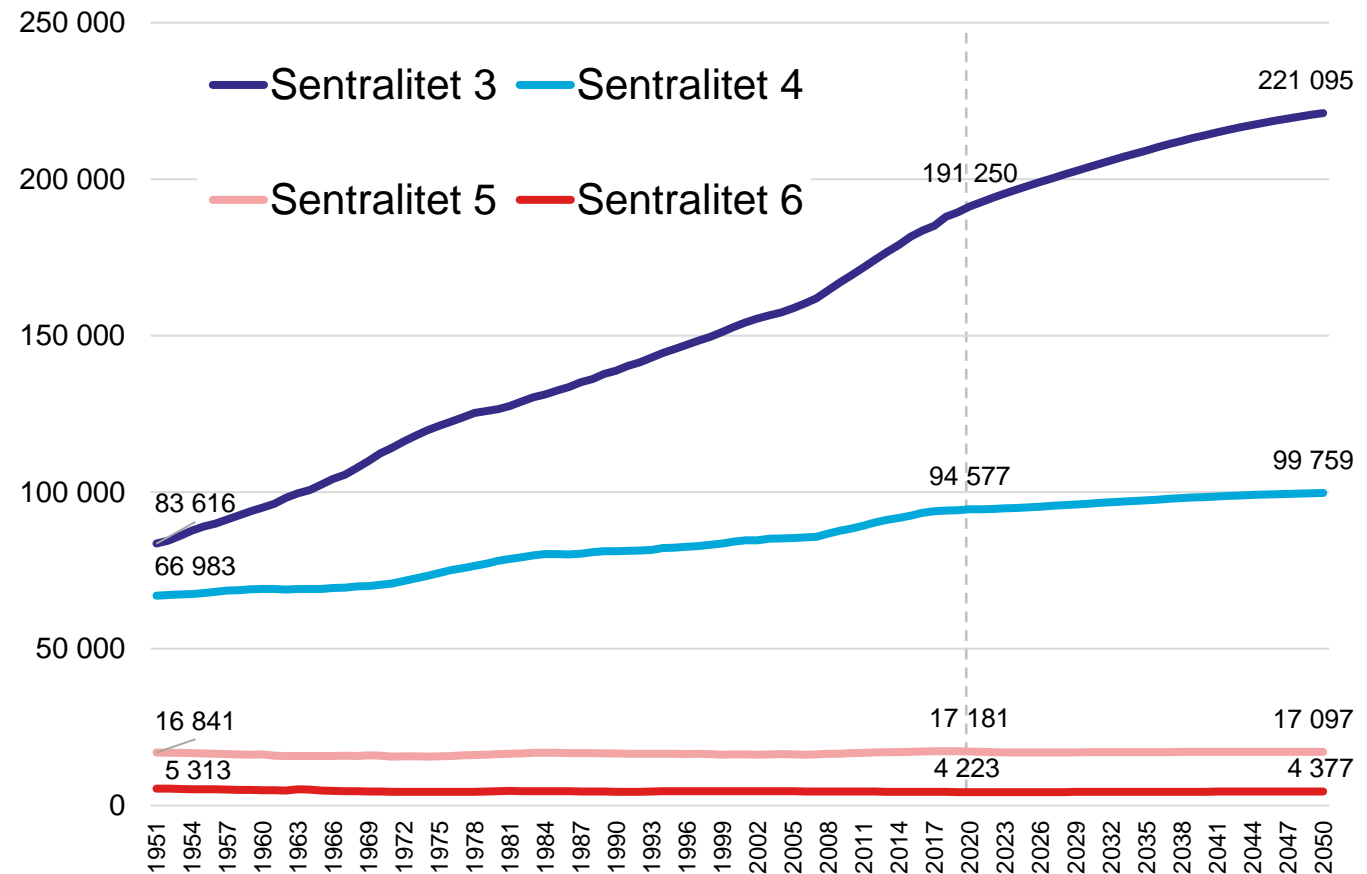
Aslaug Aarsæther
Journalist

Kilde: SSB

Publisert 18. aug. kl. 08:59
Oppdatert 18. aug. kl. 13:15

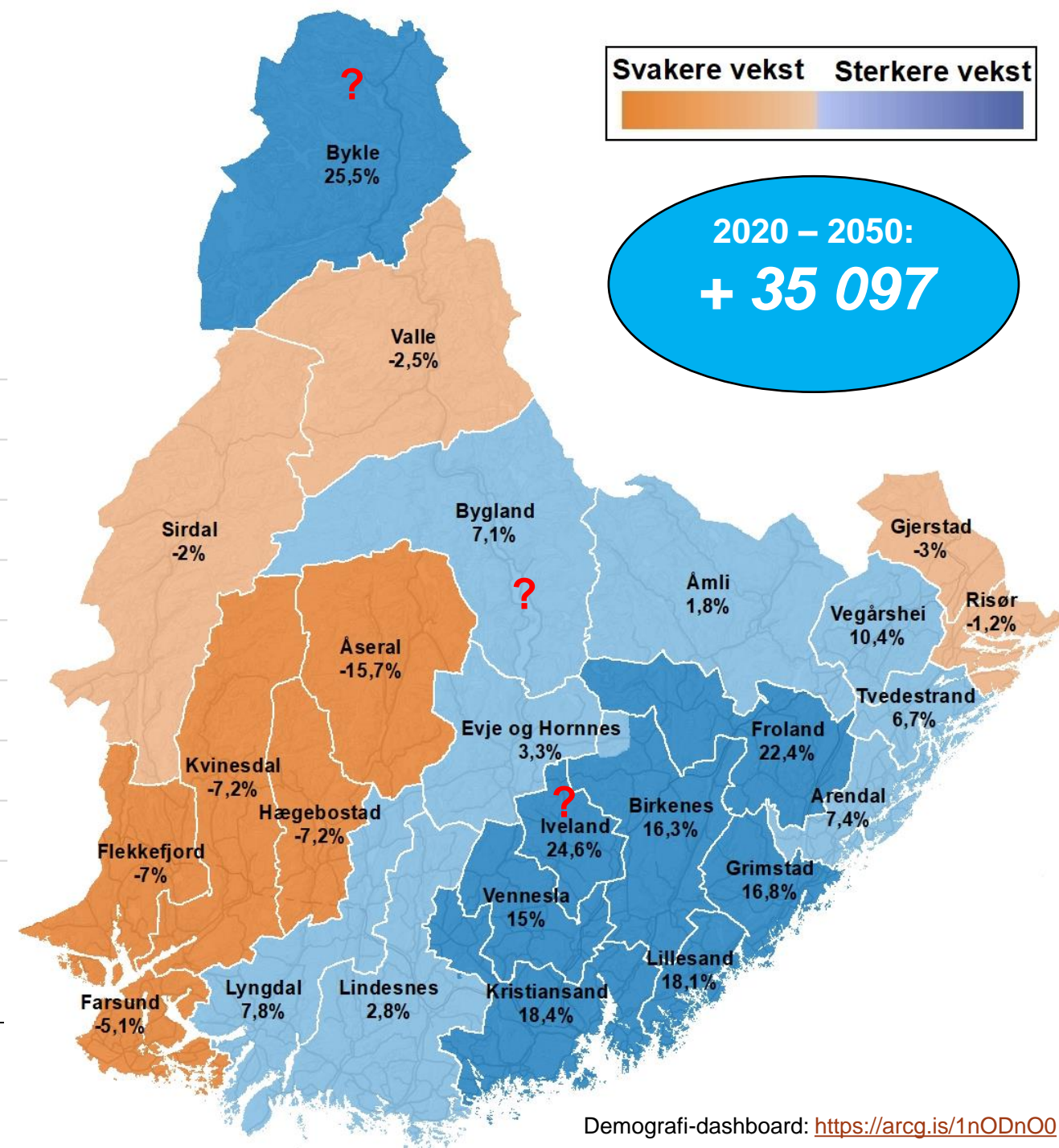
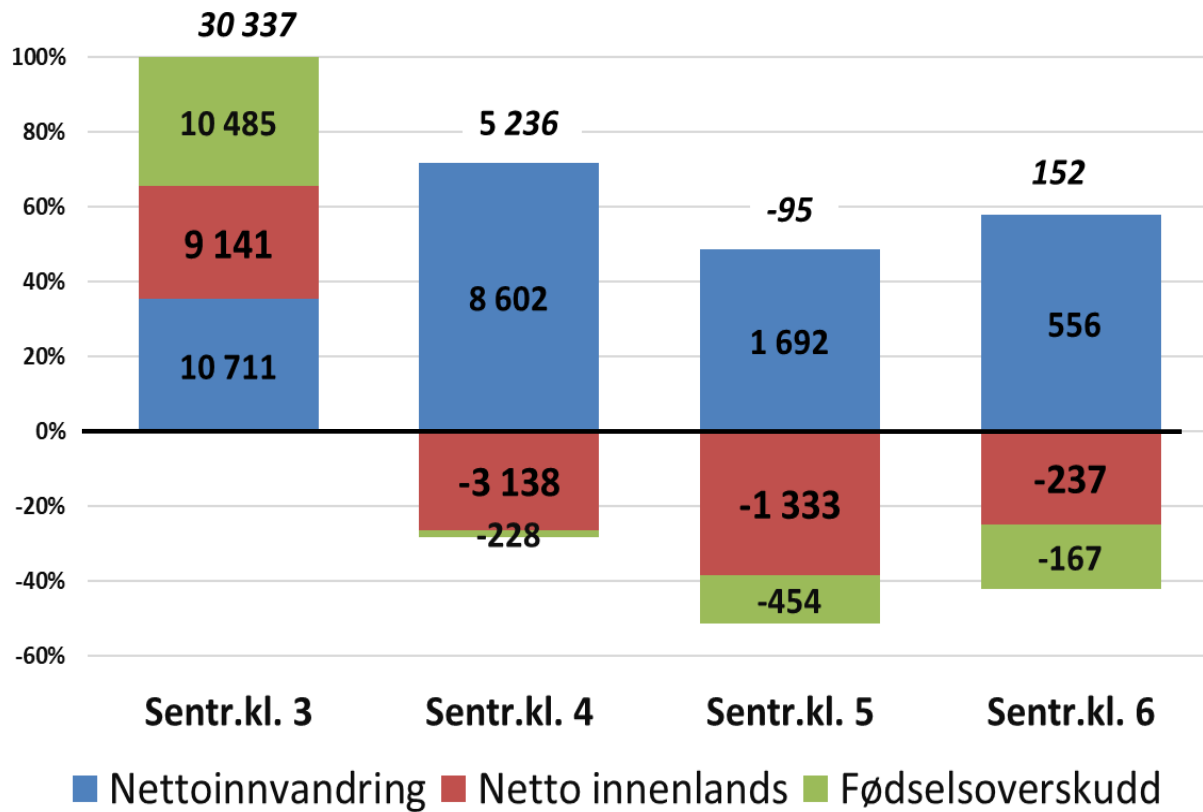
GAMMEL OG ALENE: Statistisk sentralbyrå anslår at fire av ti norske kommuner vil ha en langt mindre og langt eldre befolkning om 30 år.

Befolkningsutvikling 1951-2020 + og fremskriving 2020-2050

Framskrivning (SSB)

Befolkningsframskrivning 2020 - 2050 - komponenter
(SSB 2020 - hovedalt.)

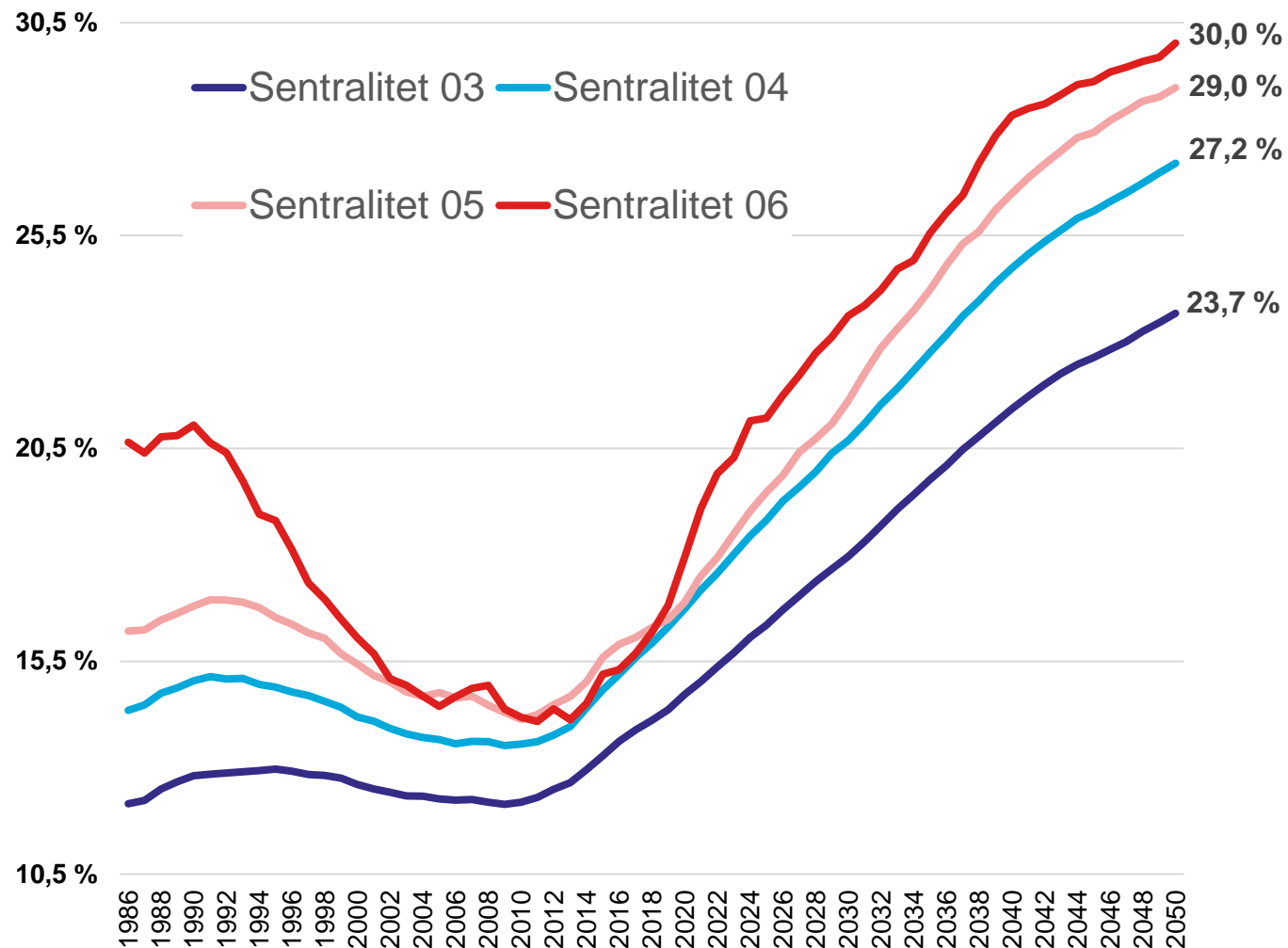

Aldring

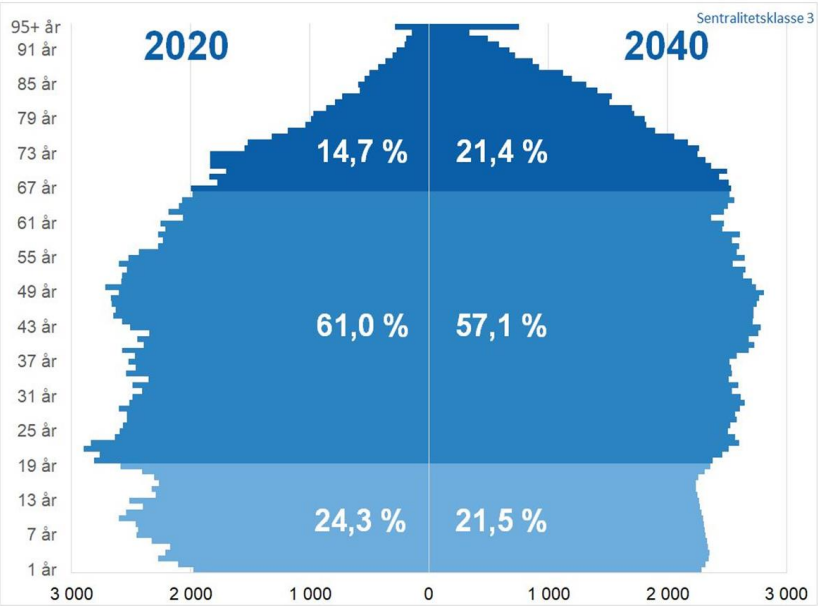
Overalt, men regionale forskjeller:

- De kommunene hvor aldringen er sterkest, har generelt også svak befolkningsutvikling, lave fødselstall og lav eller negativ tilflytting.
- Effekten er sterkest i de minst sentrale kommunene.
- Redusert aldersbæreevne

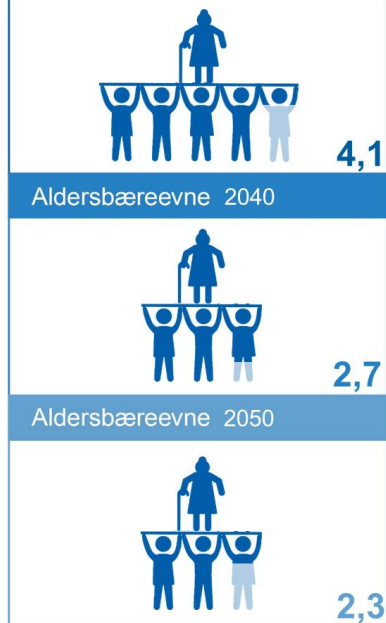
Historisk og fremskrevet andel 67+ år av befolkningen

Befolkningssammensetning i sentralitetsklasse 3 i 2020 og 2040

Aldersbæreevne 2020

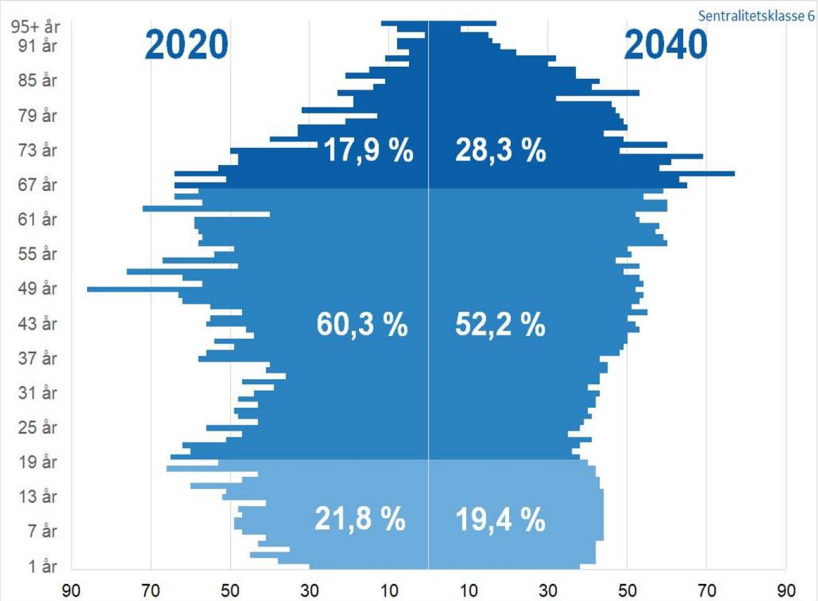

Sentralitetsklasse 3

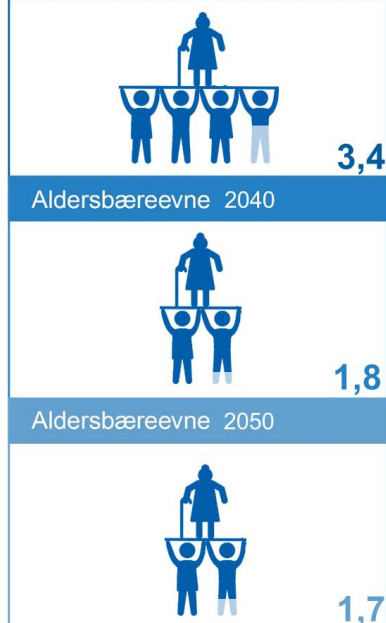
2020: **4,1** 20-60 åring per 67+

2040: **2,7** 20-60 åring per 67+

Befolkningssammensetning sentralitetsklasse 6 i 2020 og 2040

Aldersbæreevne 2020

Sentralitetsklasse 6

2020: **3,4** 20-60 åring per 67+

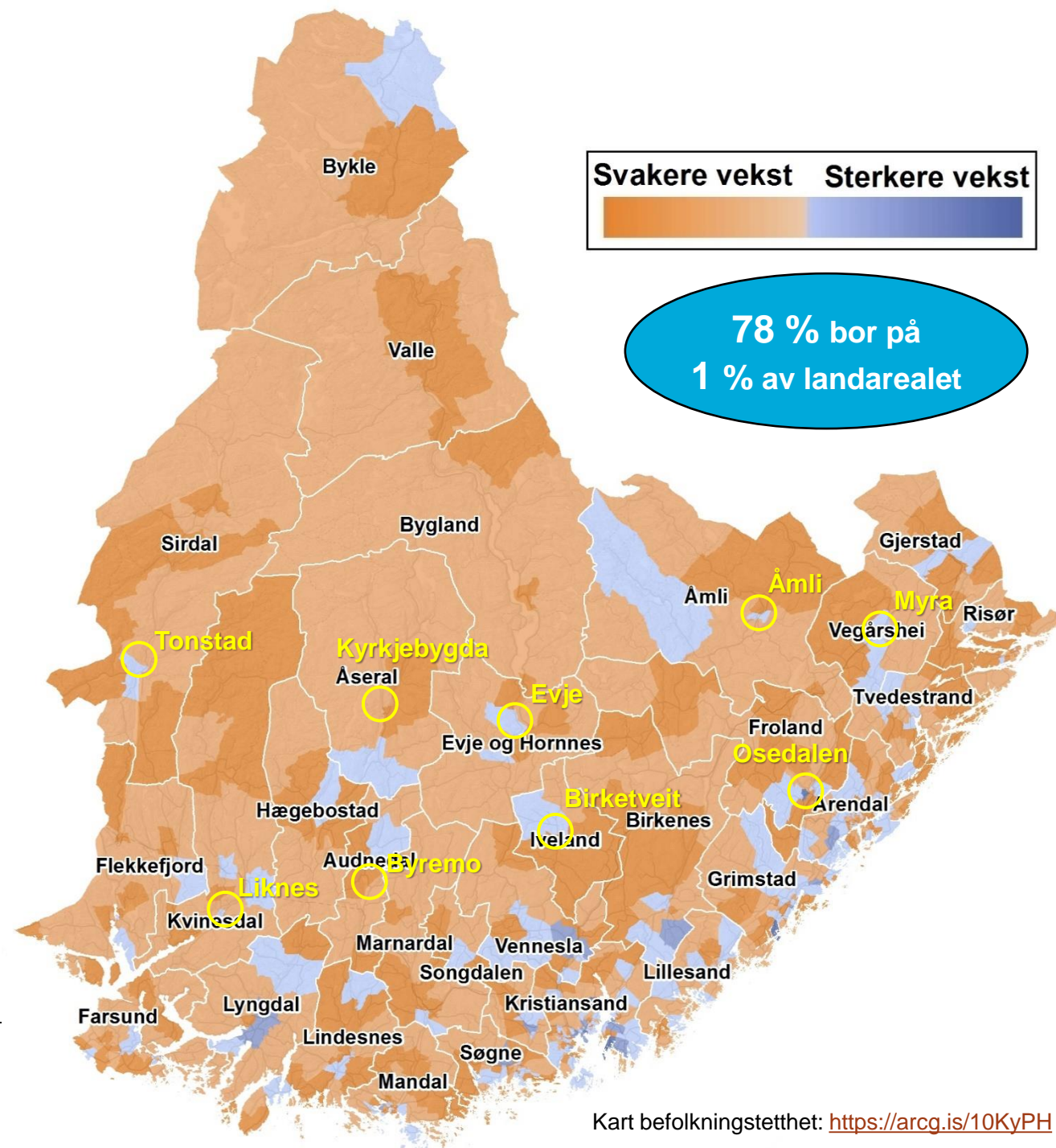
2040: **1,8** 20-60 åring per 67+

Vi klumper oss!

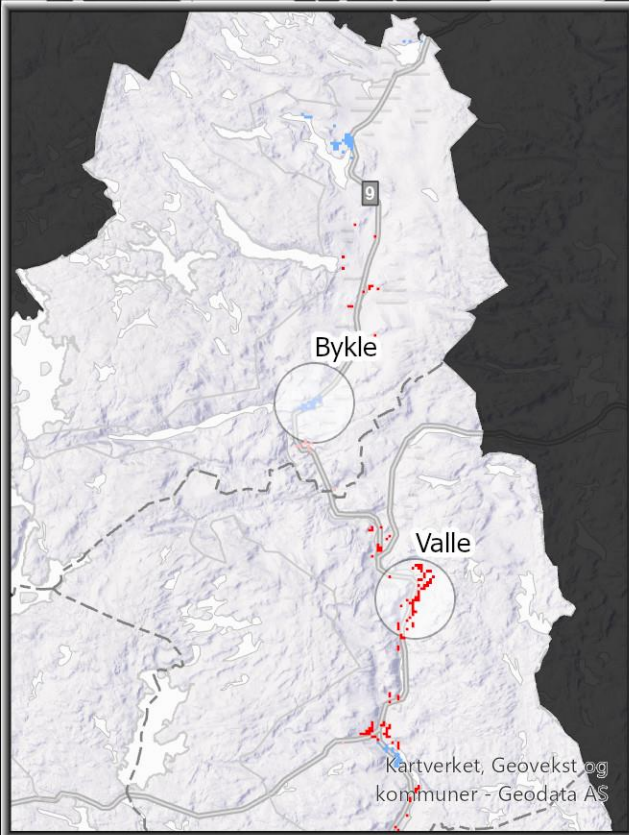
- Over 90% av befolkningen på Agder bor i byer, kommunesentre og tettsteder.

Sannsynlige drivkrefter:

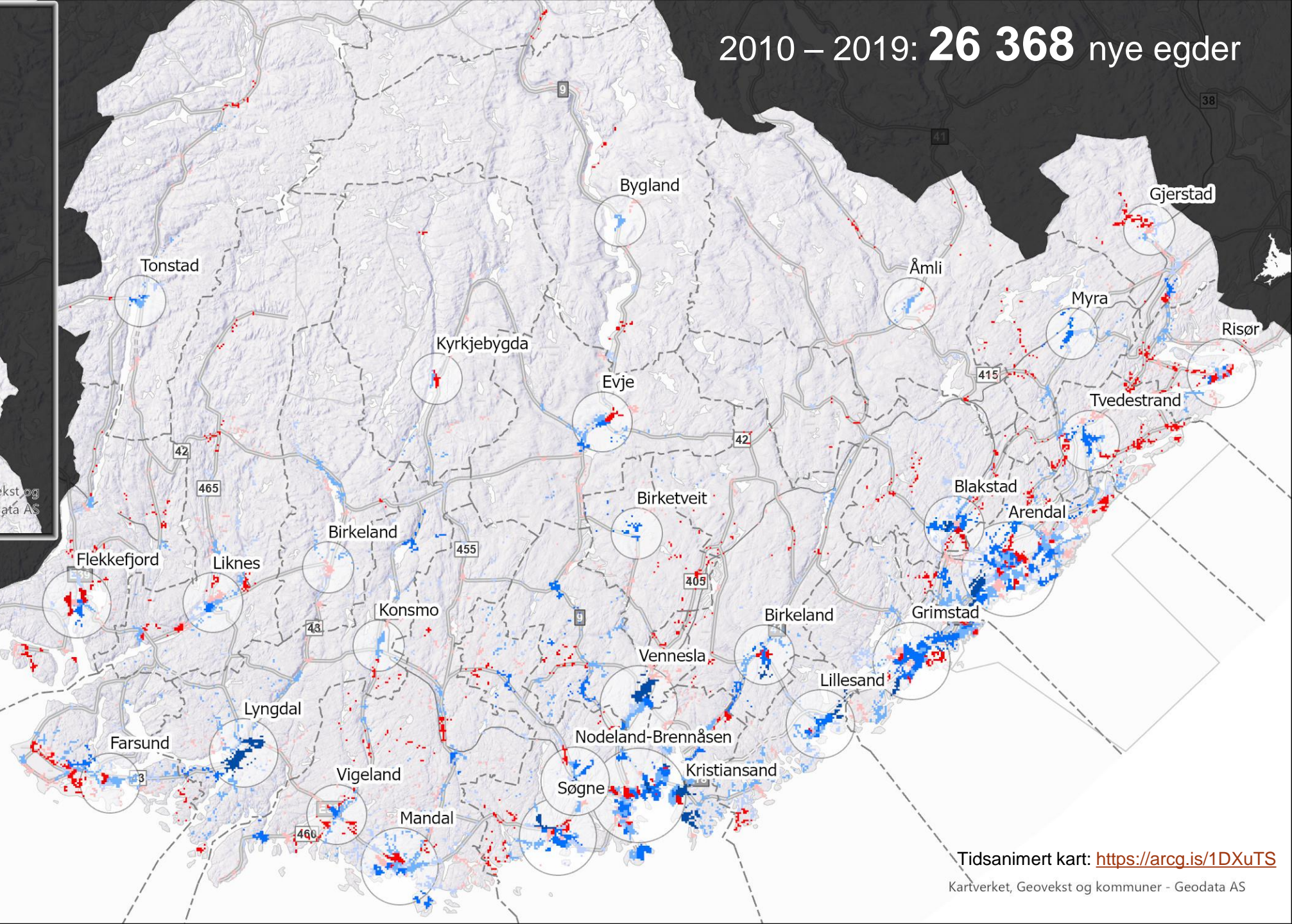
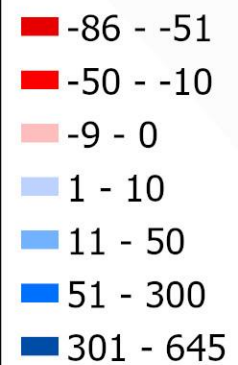
- Aldrende befolkning
- ønske om å bo nærmere service/tjenester
- nærhet til arbeidsmarked
- Innvandring til de mest sentrale områdene i kommunene

2010 – 2019: **26 368** nye egder

Befolkningsutvikling
Grunnkretsending 2010-2019

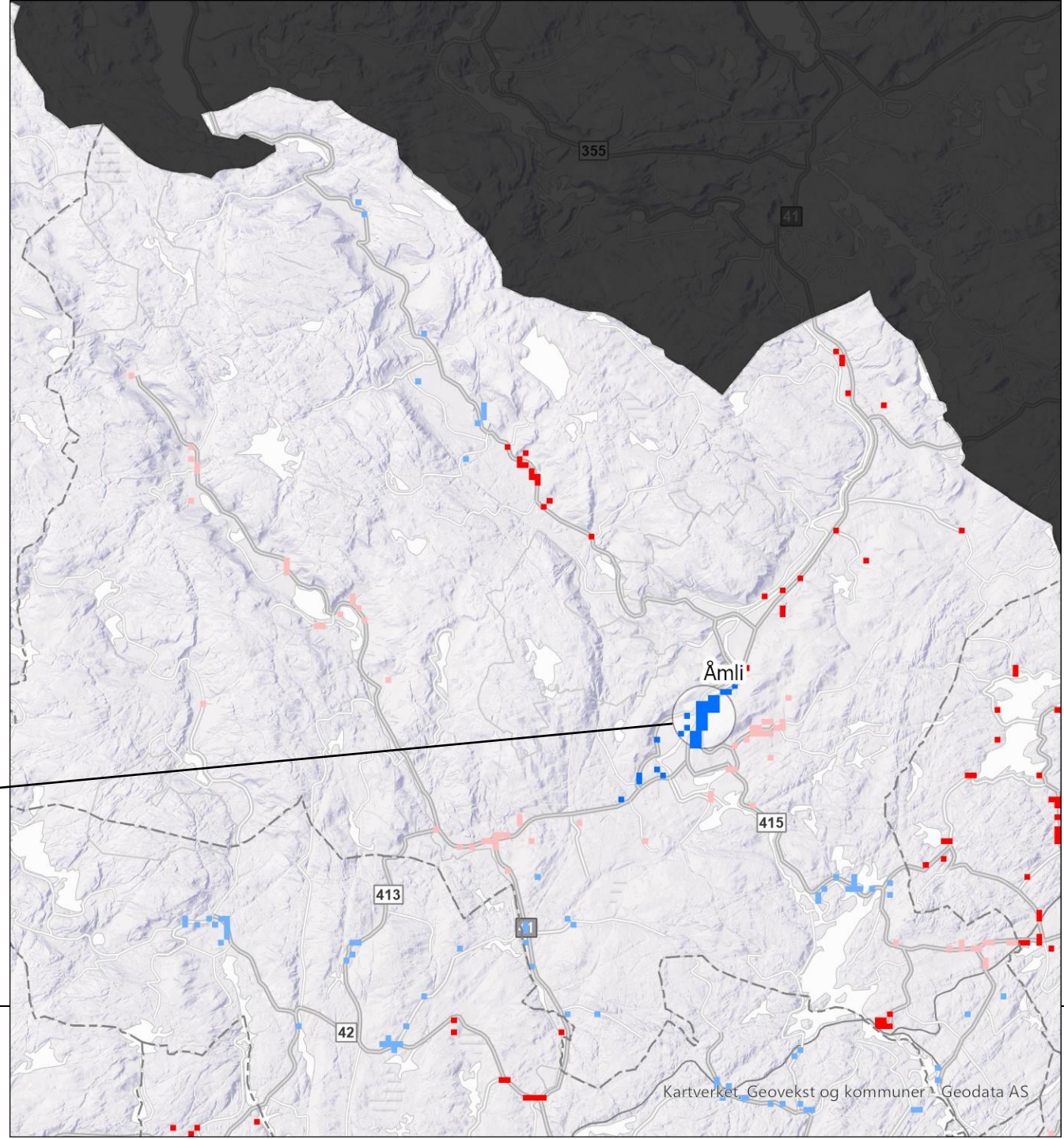
Tidsanimert kart: <https://arcg.is/1DXuTS>

Kartverket, Geovekst og kommuner - Geodata AS

Åmli 2010 - 2019

Sentralitetsklasse 5

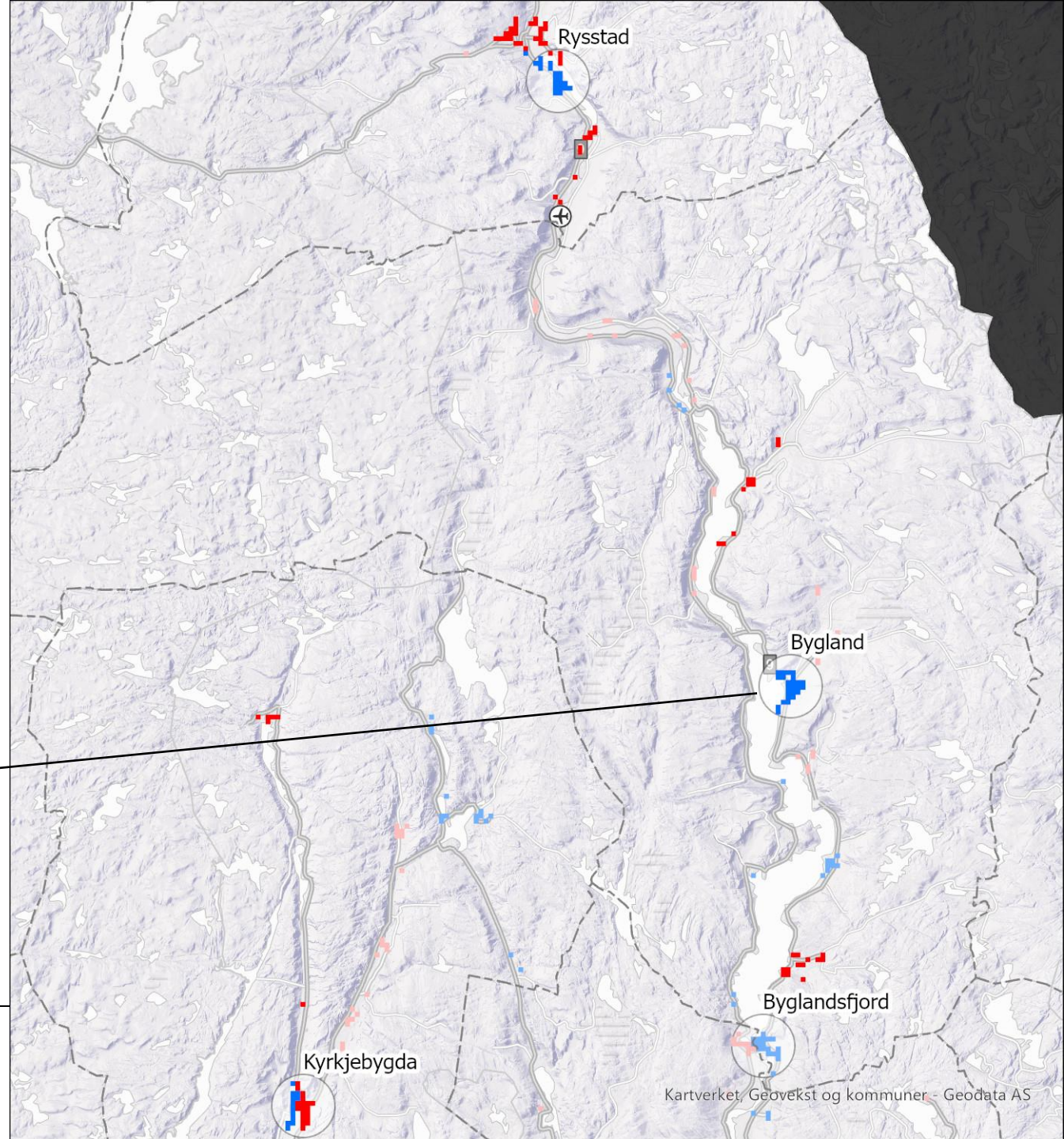
- Totalt: **-13** innbyggere
- + ca. 90 innbyggere i Åmli sentrum

Bygland 2010 - 2019

Sentralitetsklasse 6

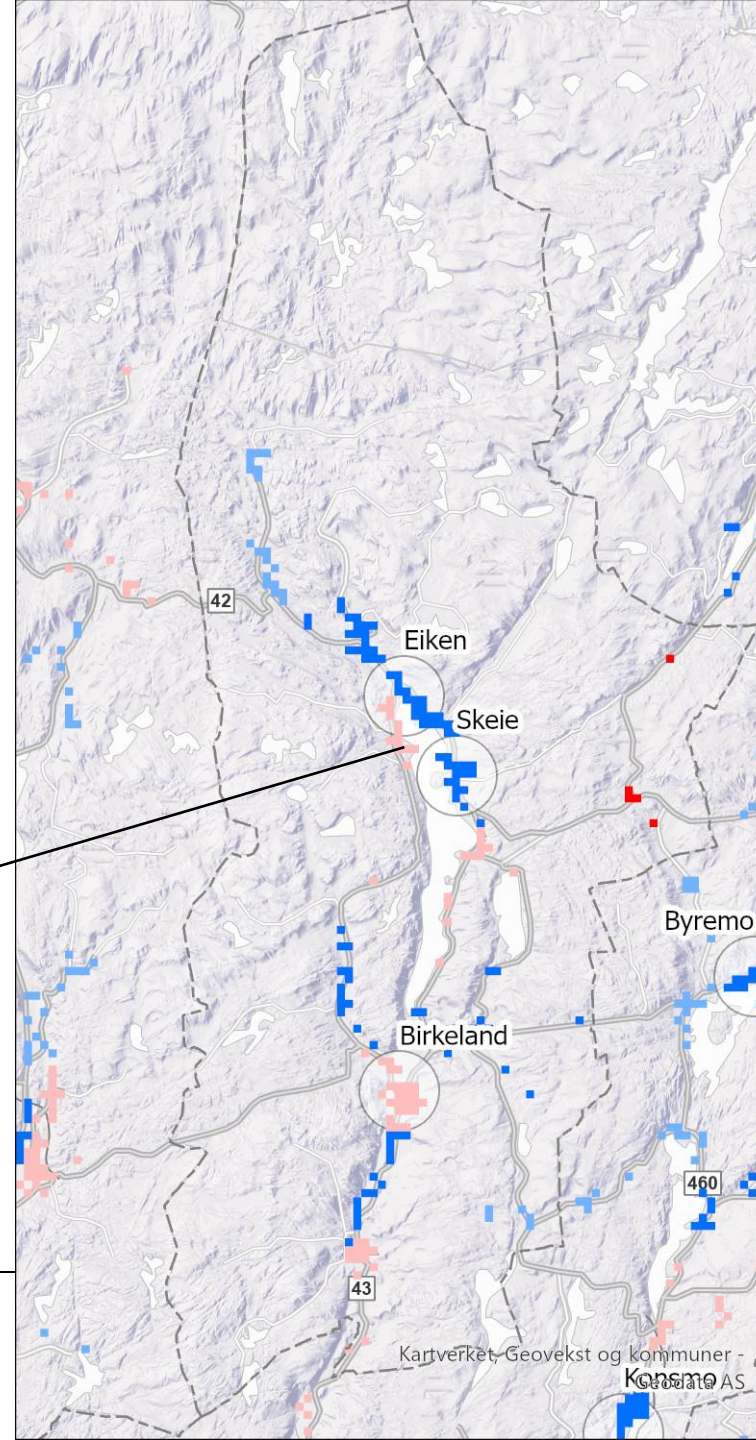
- Totalt: **-31** innbyggere
- + ca. 30 innbyggere i Bygland

Hægebostad 2010 - 2019

Sentralitetsklasse 5

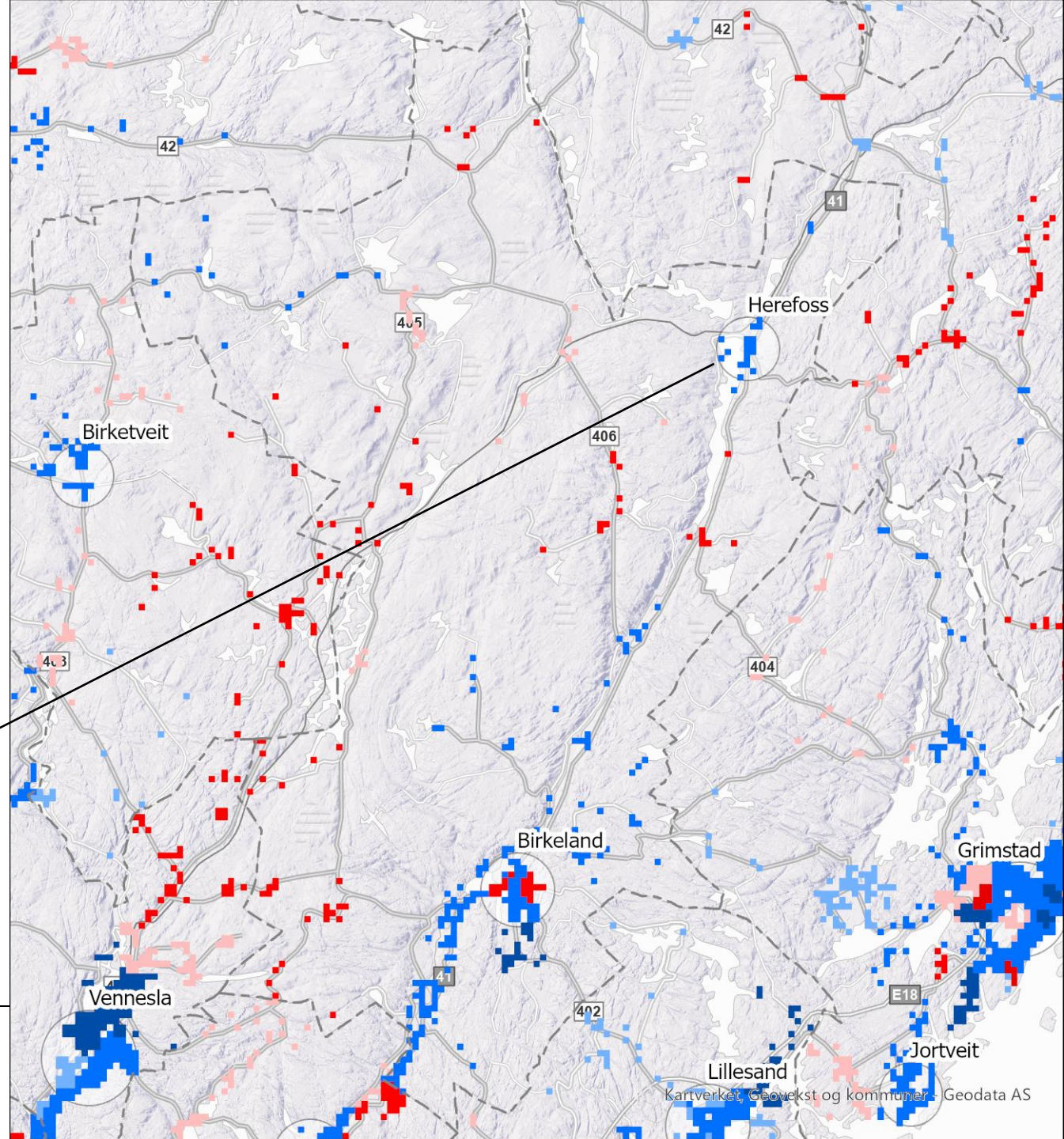
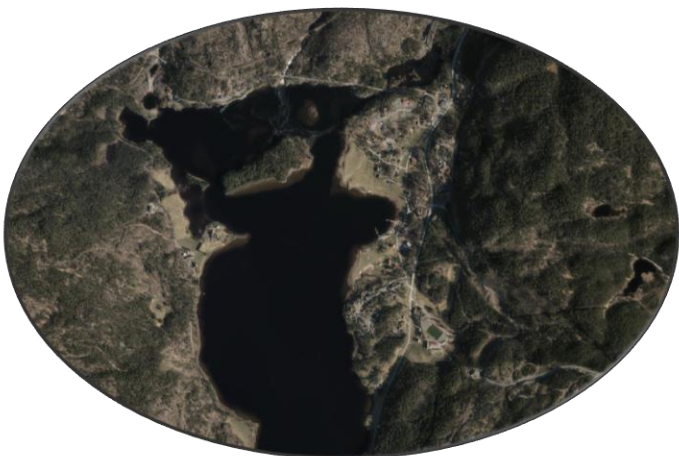
- Totalt **+59** innbyggere
- + ca. 55 i Eiken og Bryggeså

Birkenes 2010 - 2019

Sentralitetsklasse 4

- Totalt: **+523** innbyggere
- + ca. 450 på Birkeland +
- + ca. 50 i Herefoss

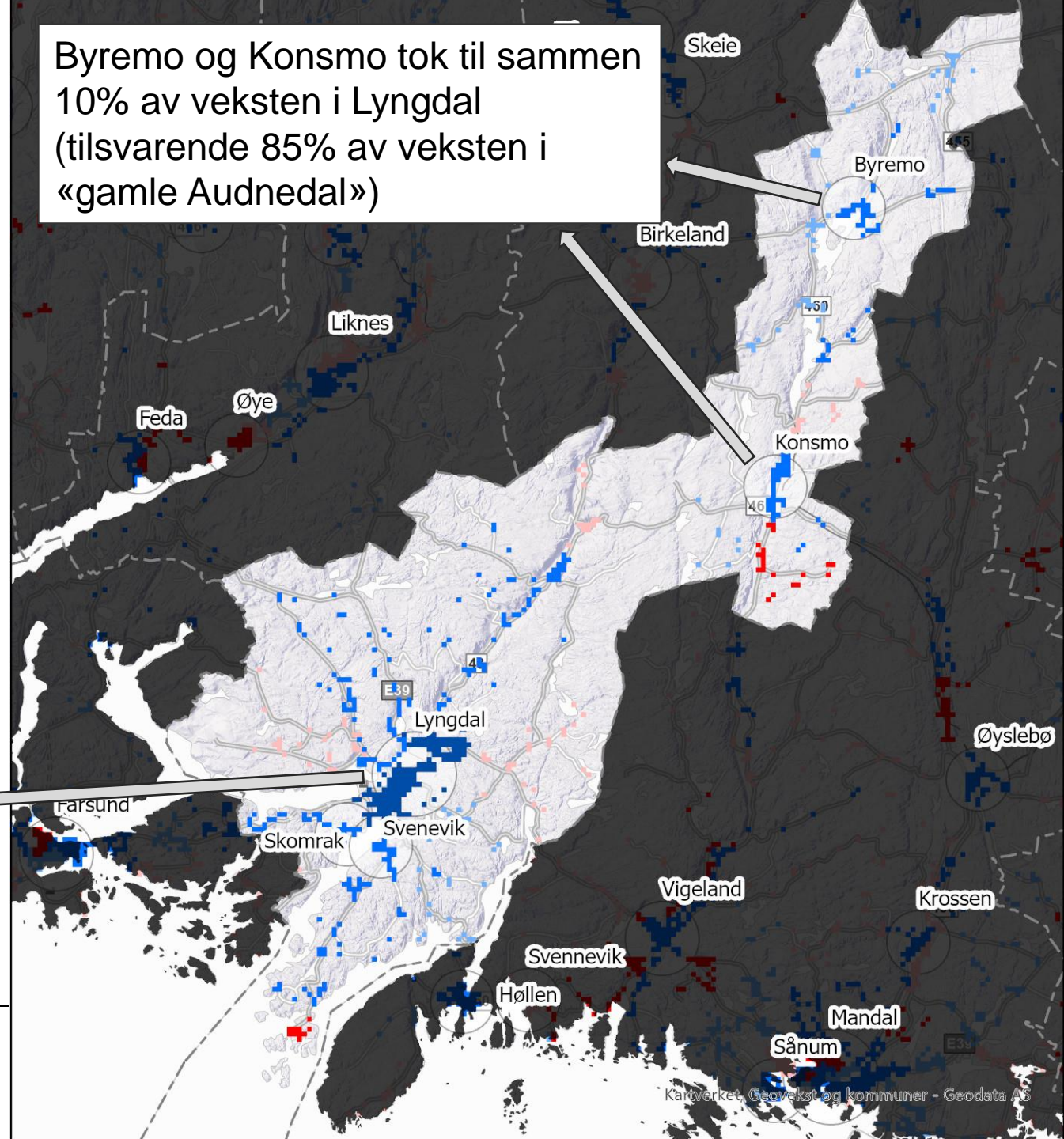

Lyngdal 2010 - 2019

- Totalt: **+980** innbyggere
- + ca. 683 i Lyngdal tettsted
- Grunnkretsene *Rom/Bringsjord* og *Alleen/Berge/Rosfjord* har 50% av befolkningen og tok 70% av veksten.

Byremo og Konsmo tok til sammen 10% av veksten i Lyngdal (tilsvarende 85% av veksten i «gamle Audnedal»)

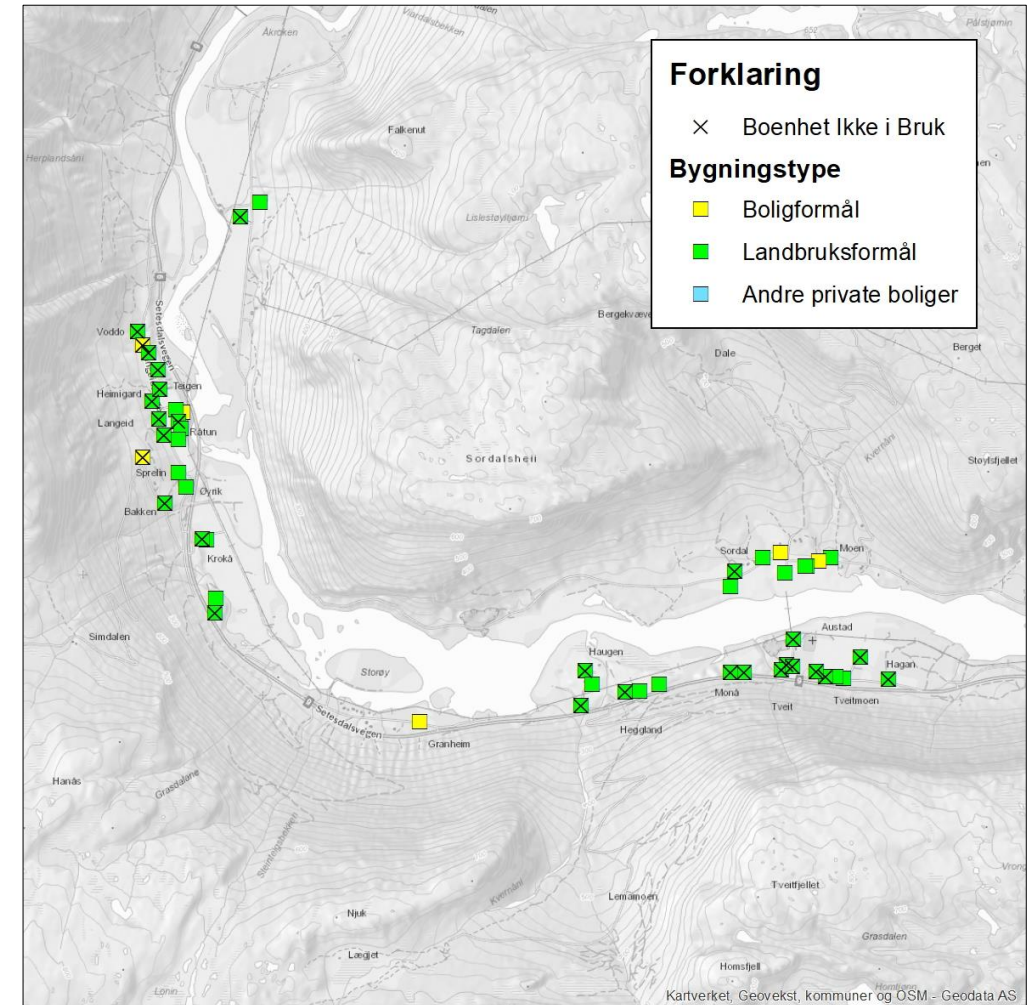

Boligtilbudet i distriktene er ensartet

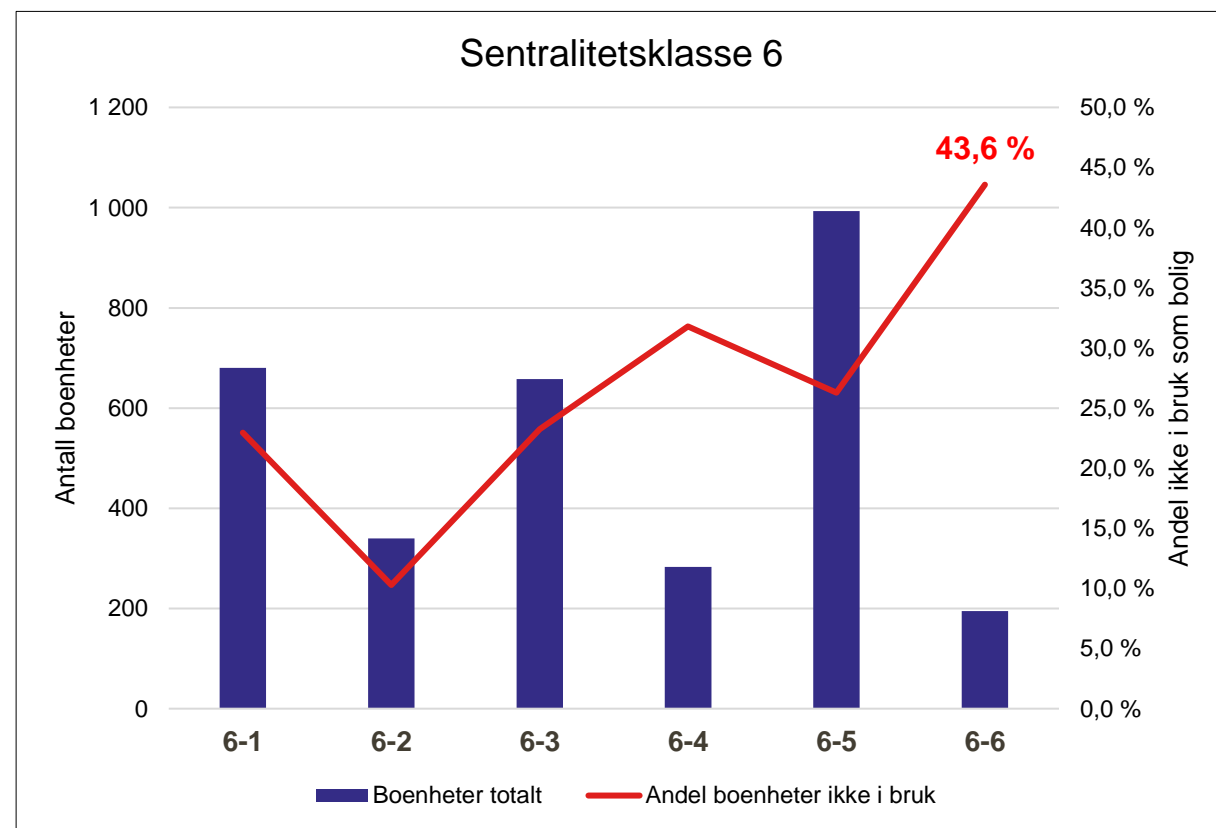
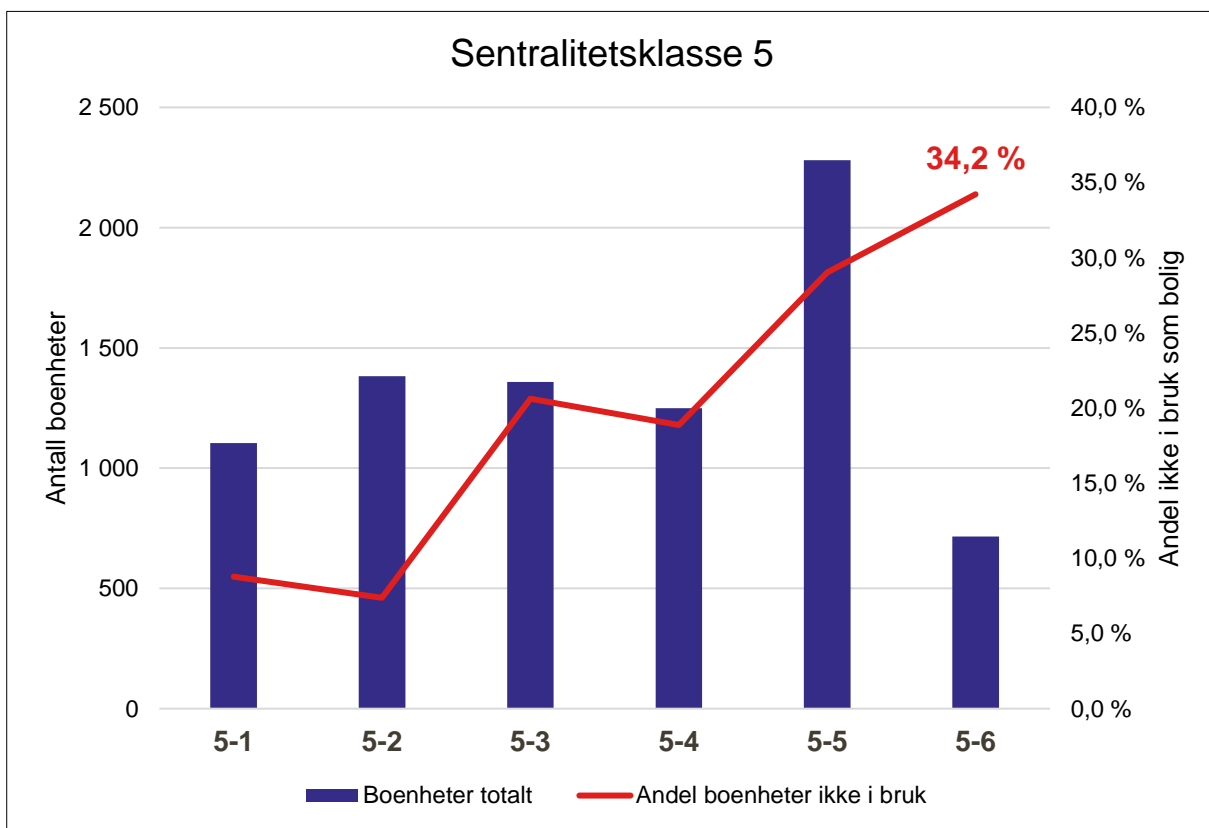
Analyse

- Det er like dyrt å bygge i distrikt som i by, men verditapet er mye større.
- Det er en sammenheng mellom sentralitet og om boligen er i bruk.
- Boligmassen er ikke tilpasset en aldrende befolkning.
- Relativt høyere andel eldre i institusjon i distriktene.

Langeid-Heggland, Bygland

Andelen tomme boliger øker med synkende sentralitet.

Mest sentralt i kommunen

Minst sentralt i kommunen

Mest sentralt i kommunen

Minst sentralt i kommunen

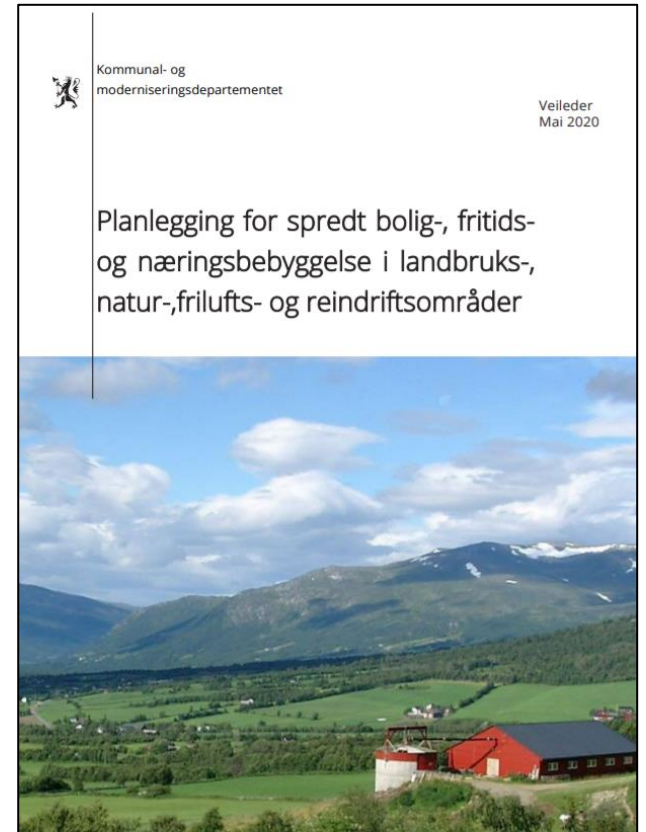
Hva er spredt boligbygging?

All boligbygging som skjer utenfor avsatte byggeområder i kommuneplaner? - Dette skjer i tilfelle på tre ulike måter:

1. Avsetting av områder til LNF spredt bolig (angitt omfang og lokalisering)
2. Reguleringsplan i strid med kommuneplan (uhyre sjelden)
3. Dispensasjon (uforutsigbart og vanskelig)

Vi snakker i all hovedsak om eneboliger.

- Leilighetsbygg og rekkehus inngår normalt ikke i definisjonen av spredt boligbebyggelse. Dette ut fra at denne typen bebyggelse har flere boenheter (3+) og ofte bryter med den karakter (skala) og det omfang som definerer spredt bebyggelse.

Tettstedsområder - SSB

Tettsteder er geografiske områder som har en dynamisk avgrensing, og antall tettsteder og deres yttergrenser vil endre seg over tid avhengig av byggeaktivitet og befolkningsutvikling. Definisjon:

1. En hussamling skal registreres som et tettsted dersom det bor minst 200 personer der (ca. 60-70 boliger).
2. Avstanden mellom husene skal normalt ikke overstige 50 meter (unntak hvis avstanden skyldes være parker, idrettsanlegg, industriområder eller naturlige hindringer som elver eller dyrkbare områder).

+tettstedssatellitter inntil 400m fra tettstedskjernen

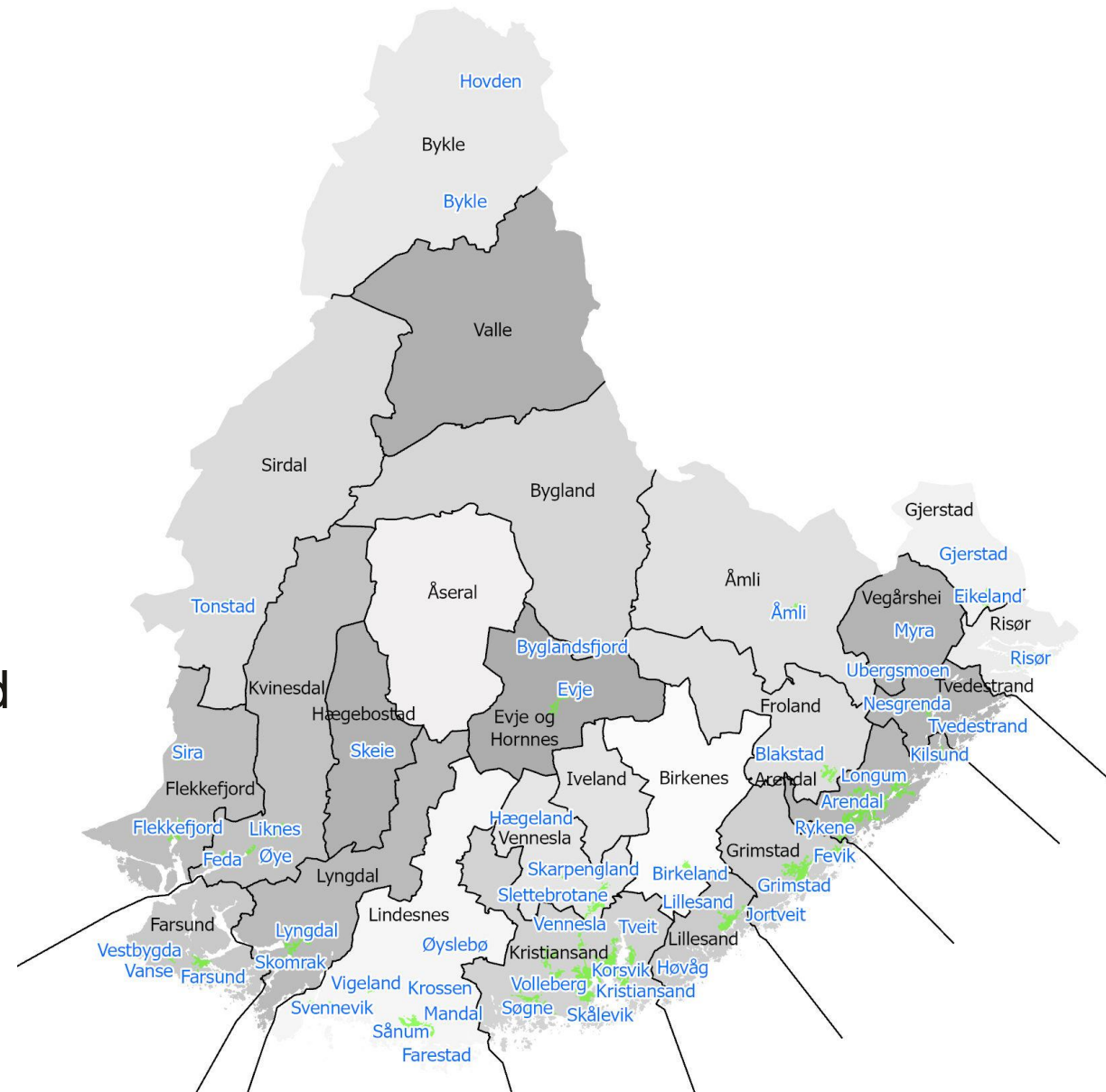
Tettsteder i Agder

55 tettsteder i Agder (991 i Norge)

244 000 innbyggere på Agder bor innenfor et av disse tettstedene (90% av befolkningen).

Men: Iveland, Valle og Åseral har ikke tettsted etter denne metodikken ☹️.

→ Behov for lokal tilnærming for å belyse tematikken.

Tettstedsområder – Alternativ tilnærming

I den følgende analysen har jeg sett på ny boligbebyggelse utelukkende i forhold til avstand til eksisterende boligbebyggelse. I fortsettelsen bør en utvide analysen til å ta innover seg avstand til kommune-/lokalsentra, skoler og service/tjenester (sentralitet).

1. Jeg har lagt til grunn at en hussamling regnes som et tettsted dersom det bor minst 100 personer der.
2. Avstanden mellom husene maks 50 meter.

+tettstedssatellitter inntil 400m fra tettstedskjernen

Hovedkilder: Matrikkelen (Bygningspunkt) og befolkningsdata på adresse (SSB)*

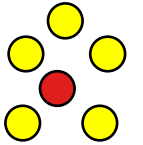
Analyse spredt boligbygging:

(Boenheter registrert mellom 2013 og august 2020)

Definisjon av lokaliseringstyper

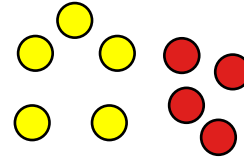
Innenfor eksisterende boligstruktur:

- Som fortetting eller innenfor et nærområde på 50m fra eksisterende bebyggelse.

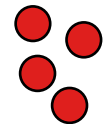
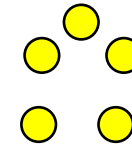
Utvidelse av eksisterende boligstruktur.

- Tettsteds-/byspredning (sprawl).

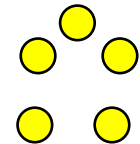
Satellitdannelse

- nytt boligfelt uten sammenheng med eksisterende boligbebyggelse

Spredt boligbebyggelse

- Frittliggende bygg som ligger mer enn 50 meter fra eksisterende bebyggelse

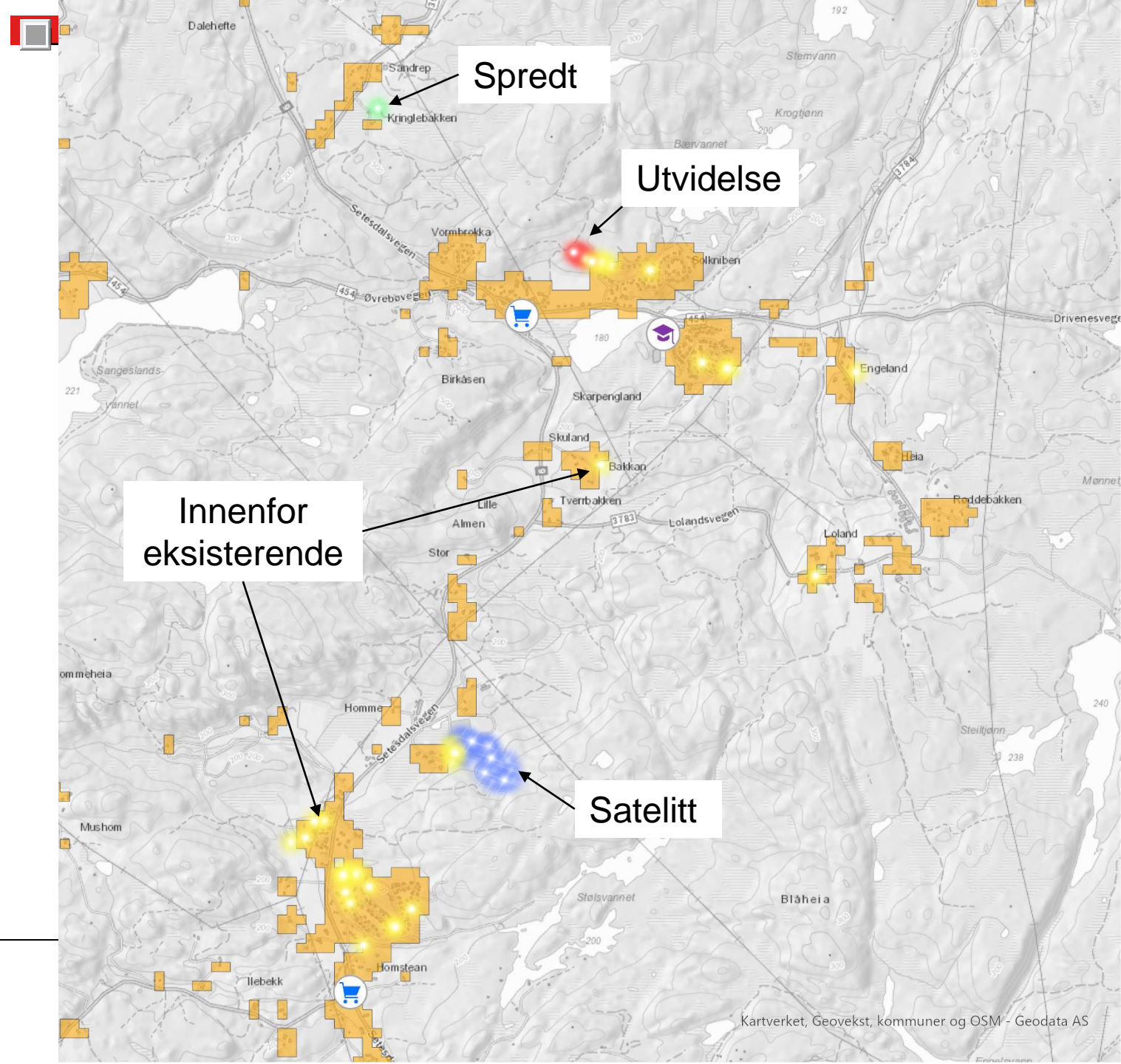
Eksempel

(Skarpengland og Homstean)

Utsnitt fra analysen

Skole og dagligvare vises her i sammenheng med bebyggelsen, men er ikke henynstatt i analysen.

NB: «Innenfor eksisterende» vil ikke nødvendigvis si **sentralt!**

Funn for Agder – nye boenheter 2013 – 2020 (august)

Lokalisering	Alle boenheter	Eneboliger
Innenfor eksisterende	87,5 %	78,5 %
Utvidelse av eksisterende	9 %	12 %
Satellitt	0,5 %	0,5 %
Spredt	3 %	9%
Boenheter i utvalget	~ 14 000	~ 4 650

Funn (enebolig): Jo mindre sentralt – jo mere spredt

Mer sentralt

9 %

Sentralitetsklasse 3	Arendal	Grimstad	Kristiansand	Lillesand
Innenfor	85 %	88 %	78 %	71 %
Utvidelse	10 %	4 %	20 %	10 %
Spredt	5 %	8 %	2 %	19 %

Sentralitetsklasse 4	Birkenes	Evje og Horn.	Farsund	Flekkefjord	Froland	Lindesnes	Lyngdal	Risør	Tvedestrand	Vennesla
Innenfor	75 %	60 %	83 %	79 %	71 %	86 %	80 %	70 %	93 %	71 %
Utvidelse	4 %	23 %	3 %	17 %	19 %	0 %	8 %	25 %	0 %	17 %
Satelitt	6 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	7 %
Spredt	15 %	18 %	15 %	4 %	10 %	14 %	12 %	5 %	7 %	5 %

10 %

26 %

Sentralitetsklasse 5	Gjerstad	Hægebostad	Iveland	Kvinesdal	Sirdal	Vegårshei	Åmli
Innenfor	83 %	67 %	56 %	68 %	79 %	26 %	71 %
Utvidelse	17 %	0 %	0 %	6 %	0 %	47 %	0 %
Spredt	0 %	33 %	44 %	26 %	21 %	26 %	29 %

26 %

Sentralitetsklasse 6	Bygland	Bykle	Valle	Åseral
Innenfor	69 %	80 %	87 %	58 %
Spredt	31 %	20 %	13 %	42 %

Mindre sentralt

Sysseisseting 20-66 år

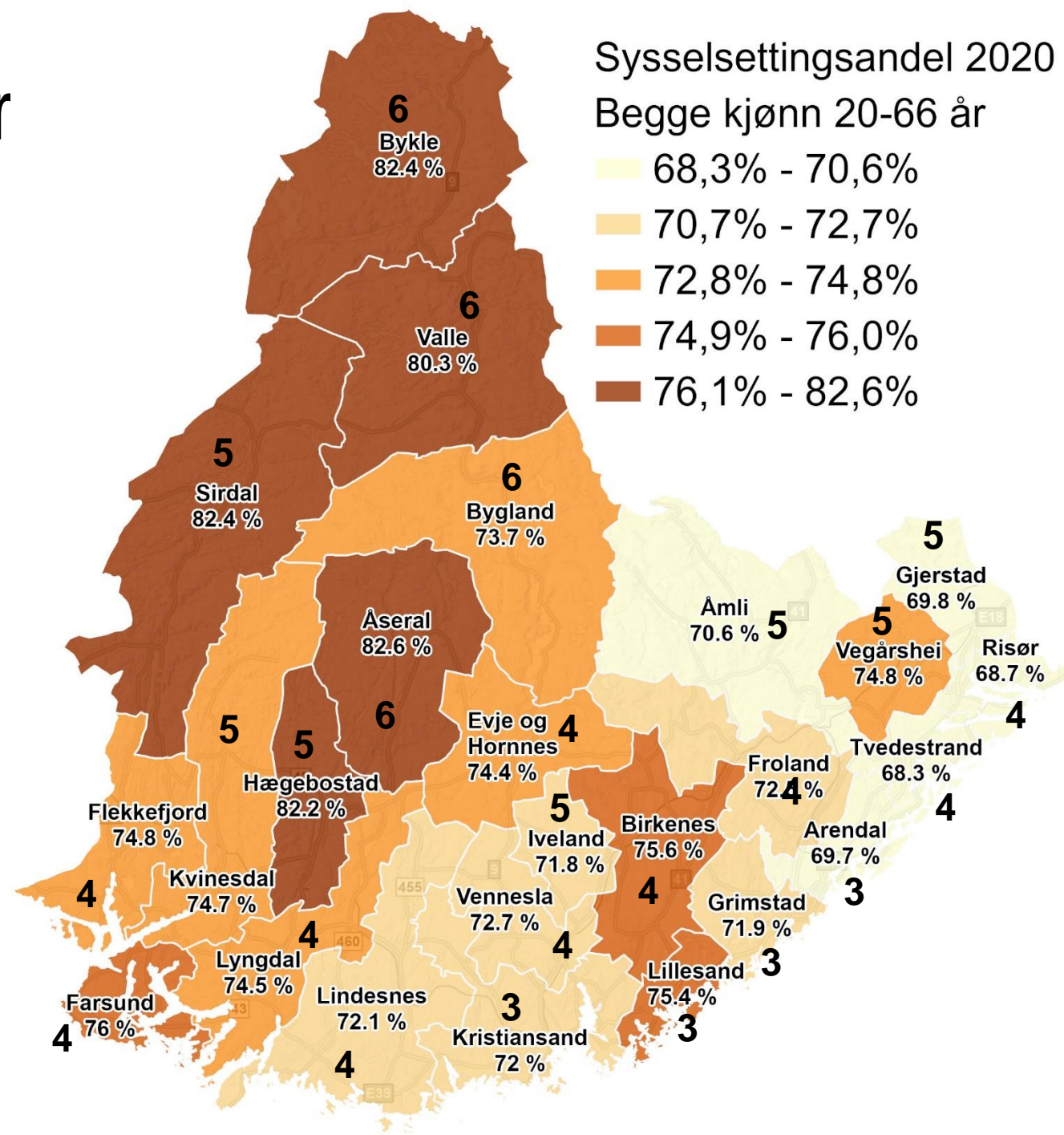
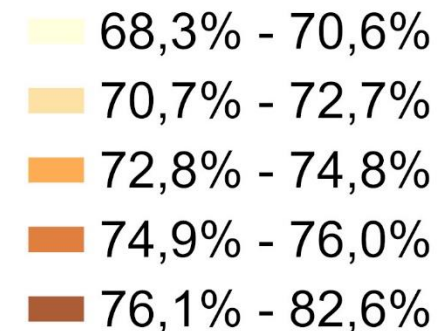
Regionale forskjeller:

- Lavest sysselsettingsgrad helt øst i Agder
- Høyest sysselsettingsgrad i de aller minst sentrale kommunene.

20-66	Begge kjønn	Menn	Kvinner
Agder	72,3	74,6	69,9
Norge	75,5	77,6	73,4

Sysseissetingsandel 2020

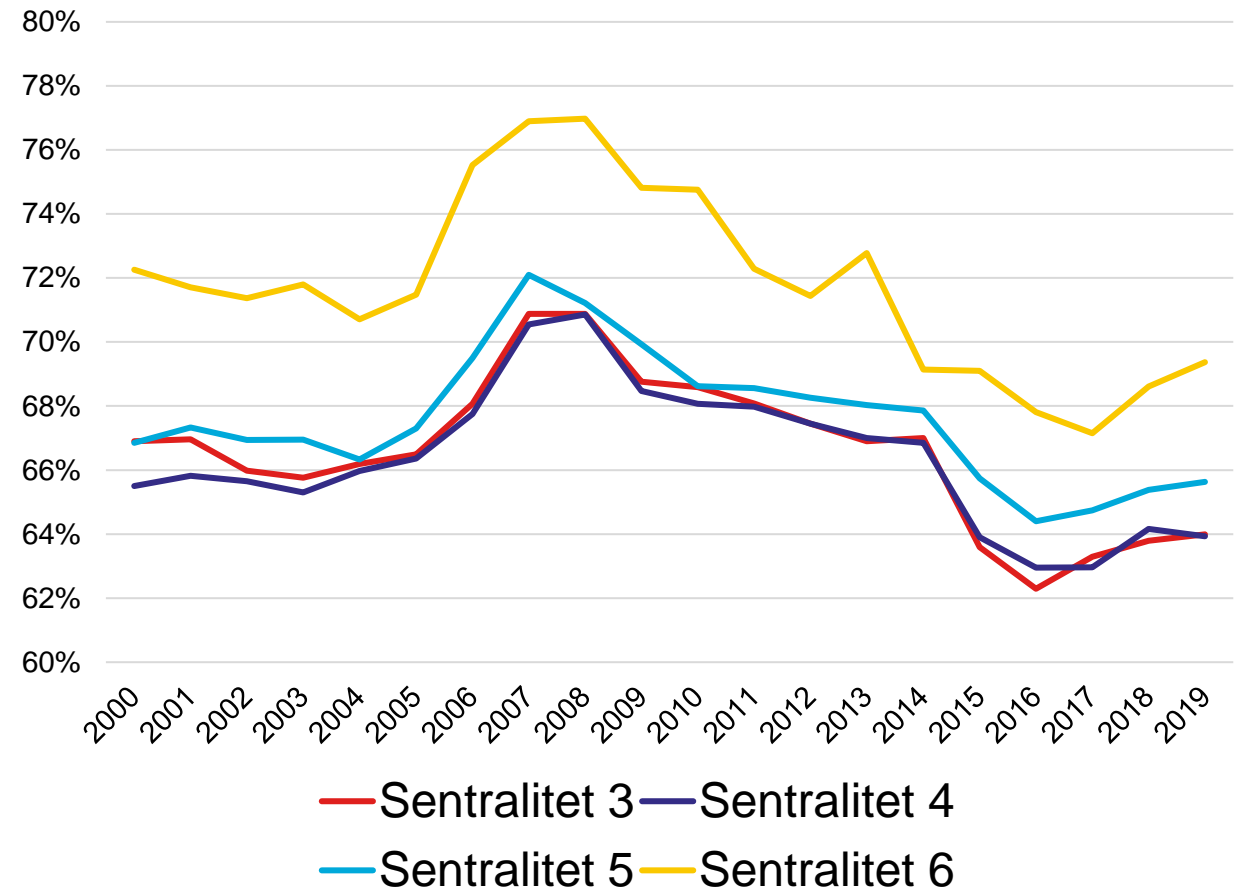
Begge kjønn 20-66 år

Sysselesettingsgrad og sentralitet

- Høyere sysselesettingsandel over tid i klasse 5 og 6 enn i 3 og 4.
- 6 % høyere sysselesettingsandel i sentralitetsklasse 6 enn i klasse 3 og 4 per 4. kv 2019.
- For Norge under ett er bildet motsatt (lavest sysselesettingsandel i klasse 6 – nest lavest i 5).

Sysselesettingsgrad 2000-2019 (15-74 år)

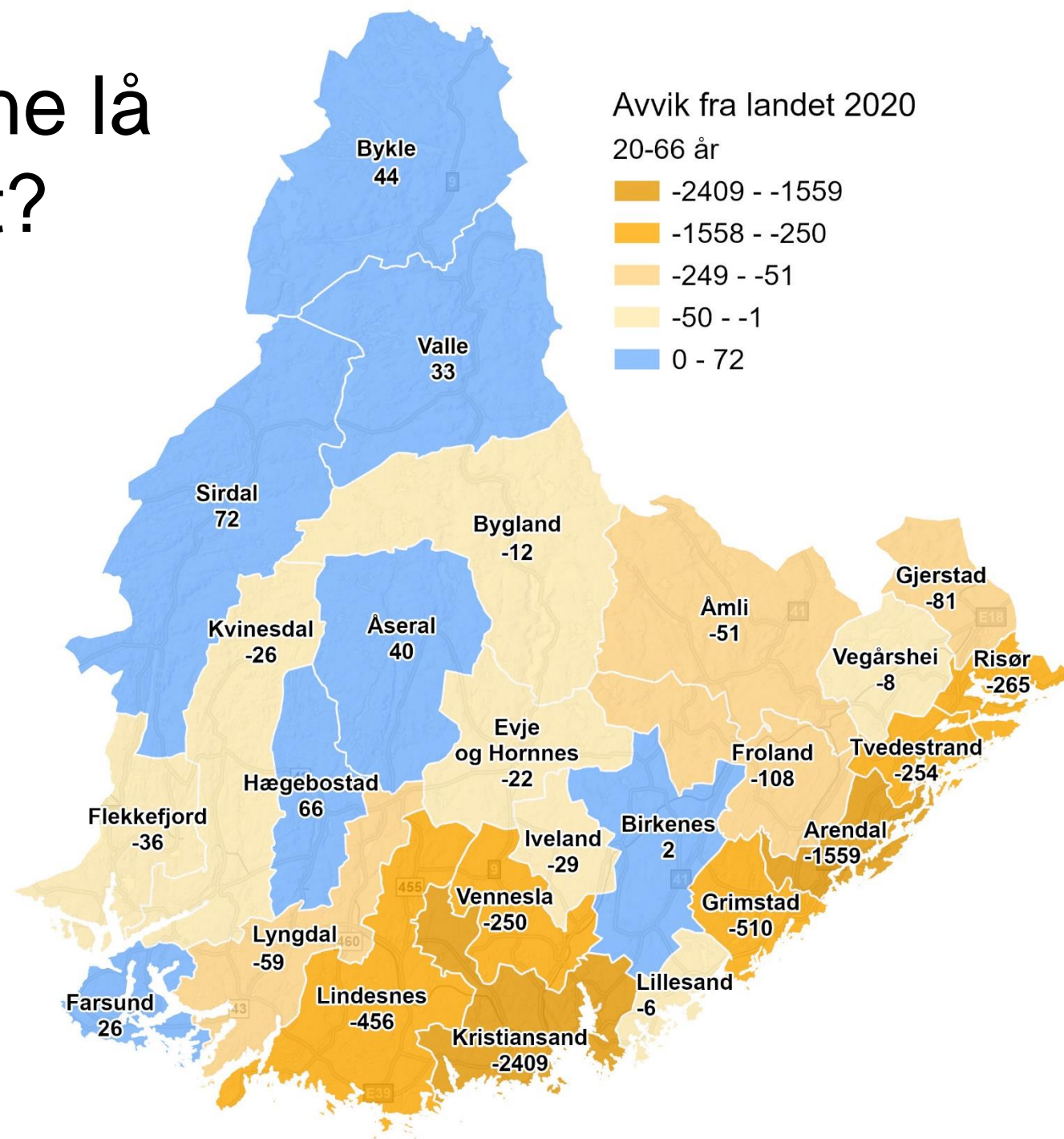

Hva om alle kommunene lå på landsgjennomsnittet?

3,2 % høyere sysselsettingsgrad på Agder tilsvarer:

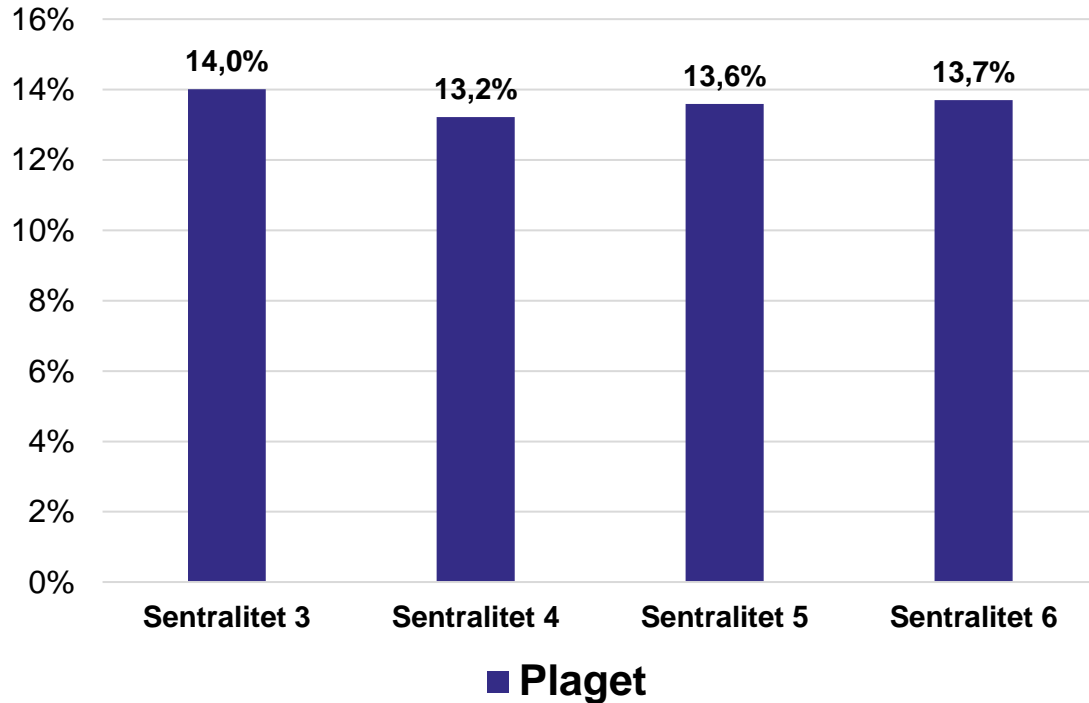
- **5 800** flere egder i jobb!
- Verdiskaping: **~5 milliarder***

Brutto BNP (20-66 år)

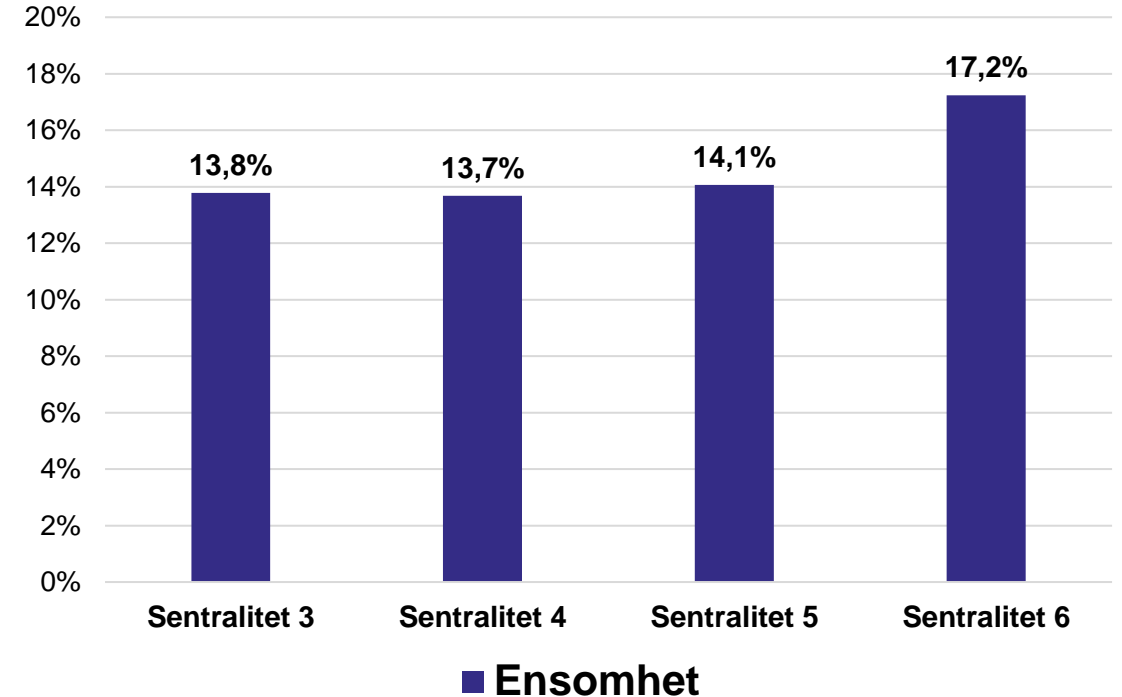

Sentralitet og folkehelse

Psykisk helse (samlemål)

Ensomhet

Hva med beskyttelsesfaktorene? → dette skal vi se nærmere på

Et godt og vakkert gamle hjem

- «dersom vi ikke gjør noe»

Velfungerende distriktsbyer med uttynnet omland

- satsing på velfungerende distriktsbyer med lokalisering av kunnskapsintensiv virksomhet.

Levende deler av et større norsk mangfold

- *«...vere eit fullgodt, men annleis, alternativ til eit liv i og rundt dei store byane. Med mangfald, rom for å vere seg sjølv, evne til å omstille seg til eit samfunn utan klimautslepp og med framtidsretta bedrifter og arbeidsplasser».*

Hva må i så fall til?

- Fortsatt omfordeling og andre *endringer i inntektssystemet*
- Tiltak for å øke **mobilitet** og styrke digital **infrastruktur**
- Tiltak for å få et mer *velfungerende boligmarked* i distriktene
- Tiltak for **utdanning** og **rekruttering** av arbeidskraft i distriktene
- Mer og styrket **regionalt samarbeid**
- **Samskapingsskommuner** – samspill med sivilsamfunn og næringsliv

NOU 2020:15

Program for utprøving av nye tiltak i distriktspolitikken?

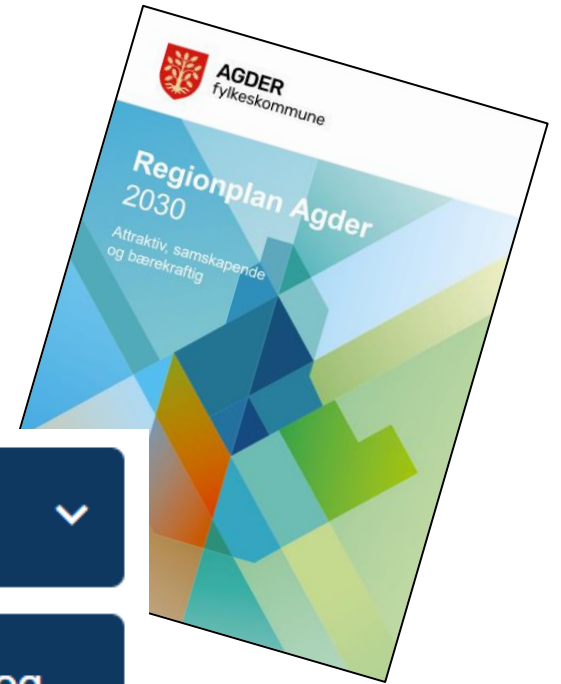
- Forsøk med gratis barnehage og SFO
- Forsøk med begrenset førerkort for 16-åringer
- Forsøk med skattefritak for å stimulere markedet for utleieboliger
- Forsøk med saneringsstøtte mot fysisk forslumming
- Forsøk med flere desentraliserte enheter i statlige virksomheter

- Virkemiddeldugnad – **oppfordring til høringsinstanser**

NOU 2020:15

Regionplan Agder svarer blant annet slik:

Attraktive og livskraftige byer, tettsteder og distrikter

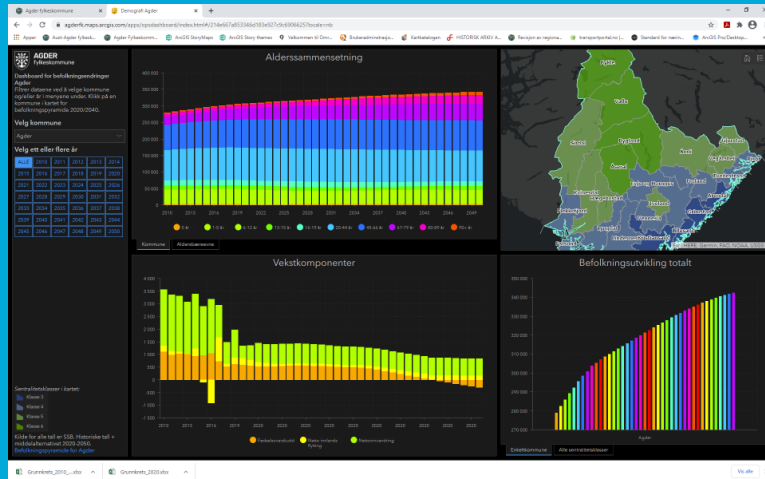
Det er attraktive og varierte bo- og arbeidsmarkeder i hele Agder. ▼

Byer, tettsteder og bygdesentre er utviklet kompakt og med kvalitet. Stedene har gode og inkluderende bomiljøer og møteplasser. ▼

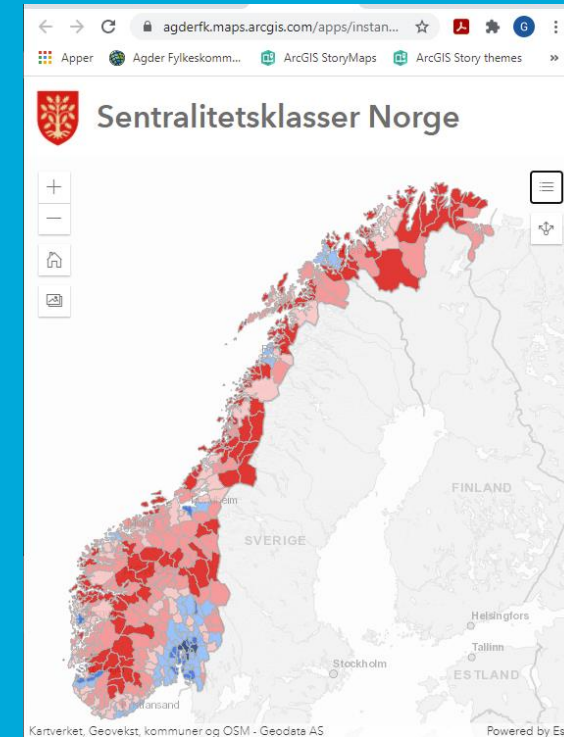
Kommune-sentrene har et variert arbeidsliv, tjeneste- og opplevelsestilbud ▼

Flere har tilgang på bolig og bomiljø tilpasset sin livs-situasjon ▼

Tusen takk for oppmerksomheten!

Demografi Agder (dashboard):
<https://arcg.is/1nODnO0>

Sentralitetskart
<https://arcg.is/0S8Djq>